

STM 1926

**Olof Åhlström och sällskapsvisan på Anna Maria
Lenngrens tid**

Av Tobias Norlind

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan
tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska
samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat till-
låtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upp-
hovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av
enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela
databasen.

OLOF ÅHLSTRÖM OCH SÄLLSKAPSVISAN PÅ ANNA MARIA LENNGRENS TID.

AV TOBIAS NORLIND.

I

P. Sahlström uttalar sig om bonden i Gnestanejden, Södermanland, på följande sätt: »Hövlig utan slaviskhet, frimodig med urskillning, men hjärtlig och anständig av böjelse, är den större massan av Wårdinge allmoge ej otillgänglig varken för goda skäl eller upplysning . . . vördnad för religionen och aktning för andras rätt känner och ådagalägger den genom laglydnad, hjälpsamhet och gott förhållande i allmänna och enskilda levernet.»¹ — Dessa ord kunna även tjäna som karakteristik å bondesonen från Wårdinge: Olof Åhlström.

På gården Åletorp (Åhl) i norra delen av Wårdinge socken vid Sjuendasjön föddes d. 14 aug. 1756 Olof Åhlström. Hans far var en självägande »lantbonde» på en gård om ett halvt mantal. Han hade många barn och kunde ej tänka på att ge dem någon högre bildning, men i närheten fanns en herrgård, Näsby, där en litterärt och musikaliskt intresserad överste, baron Nils Harald Silfversparre, bodde. Folket på herrgården hade om sommaren sina små folkfester med majstång och dans till fiolmusik. I sin bok om Åhlström² säger Afzelius om den unge bondsonen: »Efter musik hungrade han, och kunde han en aftonstund få sitta vid spelmännens sida i lekstugan eller i ett bröllopslag, så glömde han både mat och dryck. Med organisten följde han var lördagsafton, då denne gick upp i kyrkan att stämma sin orgel, och länge tövade icke, förrän den lärgirige gossen lärde sig känna nottecknen, och efter få timmars undervisning spelade han med hänförelse de psalmmelodier, som mest anslogo hans hjärta.»

Emellertid kallades den unge musikentusiasten till herrgården för att vara lekkamrat och sedan studiekamrat åt unge baronen

¹ P. Sahlström, Wårdinge socken, 1825, s. 38.

² A. A. Afzelius, Tonsiaren Olof Åhlströms minne, 1867.

Gustaf Ulric.¹ Olof var då åtta år och lekkamraten fyra. Informatorn fann snart gossens stora begåvning och ägnade sig därför med allvar åt hans vidare utbildning. Det fanns en liten clavecin på fyra oktaver i lärarens rum, och på detta spelade han polskor och folkvisor. Barnet lyssnade uppmärksamt på musiken, och när läraren gick ut, satte sig eleven vid instrumentet och tog själv ut alla de melodier, som han hört. Herrskapet fäste sig snart vid den unge bondsonen, och då det bästa förhållande rådde mellan unge baronen och hans lekkamrat fick han gärna stanna på herrgården. Efter sex lyckliga ungdomsår avbröts dock helt plötsligt undervisningen. Friherre Silfversparre måste flytta till huvudstaden för att sköta en ämbetssyssla, och hela familjen följde med. Olof måste åter bege sig hem till sina föräldrar.

Gossen längtade nu blott till Stockholm och drömde om huvudstadens musik. Till sist yppade sig ett tillfälle för honom att komma dit. En man i grannskapet skulle bege sig till Stockholm i affärsangelägenheter och lovade fadern att taga Olof med sig. »Med huvud och minne fullt av folkmelodier, brudmarscher, menuetter och polskor från sitt barndomshem, begav sig vår Olof en vacker augustimorgon på vägen till Stockholm, med några kakor bröd uppträdda på sin vandringsstav», berättar Afzelius, och Marianne Ehrenström skildrar sedan utförligt färden, vilken naturligtvis skedde till fots: »När han fick se Södertälje utropade han betagen: O, vad den är vacker, jag trodde aldrig huvudstaden var så stor! Hans följeslagare log och sade, att han skulle få se något mycket härligare än detta. Slutligen kommo de till södertull — men vad nu? Portarna voro stängda och bevakade av dubbel vakt — ingen kunde passera förbi. Det var d. 19 augusti 1772, dagen för Gustaf III:s revolution. Man undersökte noga de båda resandena, och då man ej fann något misstänkt, lät man dem komma in. Mottagandet var en smula brutalt — särskilt för en ung man. Vid varje steg spärrades vägen av en patrull, trumman bullrade, trupper marscherade fram och tillbaka; den förskräckte gossen flydde in på tyska kyrkogården, just som en avdelning avstängde utgången till gatan. Kyrkan stod öppen, och nyfikenheten drev honom att träda in; kamraten följde honom, och båda gingo omkring i templet, då med ens portarna stängdes och låstes. De bultade, skrek, men allt var

förgäves, dörren förblev stängd. Det gällde att lugna sig och underkasta sig ödet. Den unge gossen tog sina brödkakor och inbjöd kamraten att dela måltid med sig. De satte sig på trappan till predikstolen... till sist somnade de stilla in. Klockan blev 5 — tiden för aftonsången, portarna öppnades ånyo, och de båda fångarna fingo bråttom att taga till benen ut på gatan. Det hade blivit stilla efter morgonens händelser, och Åhlström skyndade, följd av sin vän, att genast uppsöka sin gamle beskyddare baron Silfversparre, till vilken han hade brev från sin far. Han bodde vid artillerikasernen, där trupperna ännu stodo under vapen med tända luntor. Den lille gossen från landet darrade av fruktan och ville gå därifrån, då plötsligt Gustaf III syntes till häst eskorterad av cheferna för regementena, som konungen nyss inspekterat. Man ropade från alla sidor: Leve konungen! Leve konungen! och kastade mössorna i luften. Monarken hälsade graciöst på alla och återvände till palatset. Då återfick gossen mod och sökte upp sin barndomsvän och blev mottagen med öppna armar. Föräldrarna gävo honom hem hos sig och sörjde på bästa sätt för honom. Hans åstundan efter musik vaknade ånyo; baron Leijonhufvud, som hade sett honom hos baron Silfversparre, lät skriva in honom vid Musikaliska Akademien, där Zellbell var direktör.»¹

Så långt M. Ehrenström. Afzelius har en liknande berättelse, men låter gossen ensam anträda färden till huvudstaden samt sedan få härbärge i ett borgarhus, »dit den gode baron Ulfsparre visat honom». Vilken denne Ulfsparre varit, känna vi ej, och det måste väl närmast vara en misskrivning för Silfversparre, vilket namn eljest förut mycket riktigt nämnts (M. Ehrenström har blott »baron S.»). Afzelius nämner sedan, att Zellbell (som han kallar Sellber) »tog honom under sin enskilda undervisning samt sörjde för hans utkomst, när de sju kakorna och vad han av den gode baronen erhållit var slut». Det synes dock vara riktigast att med M. Ehrenström antaga, att baronen Silfversparre direkt tagit sig an gossen och sörjt för hans vidare utbildning.

Undervisningen vid Musikaliska Akademien torde ej ha varat så länge. Allra senast i början av år 1774 hade all läroverksamhet avstannat, och nya elever antogos ej förrän 1784. Möjligt är

¹ Frih. S. hörde till de första ledamöterna i akad., och flera andra medlemmar av släkten voro även med. Alla synas ha spelat med i kavaljerskonserterna under Zellbell.

¹ M. Ehrenström, *Notices sur la litt. et les beaux arts en Suède*, 1826.

ju, att Åhlström privat erhållit vidare handledning. Säkert är, att han tidigt nått en stor färdighet å piano och orgel, ty 1776 anställdes han som organist vid Maria kyrka, och kort efter nämnes han som en av landets skickligaste pianister. 1779 framträdde han både som kompositör och utövande musiker vid en konsert. Märkligt nog är det från början tal om det nya hammarklaveret eller som det i konsertannonsen heter, »forte och piano».¹ Debutkonserten var d. 17 okt., och både konsertgivaren och instrumentet nämnes då för första gången. Det måste ha varit en god reklam för den unge debutanten. Knappt fjorton dagar senare, d. 31 okt., uppträdde han ånyo med »solos för clavecin». En vecka därefter hade han t. o. m. en egen konsert, liksom de båda andra i stora Riddarhussalen. Det markeras särskilt i annonsen, att det var en »stor konsert för hr Åhlströms räkning». Han spelade »flera solos för forte och piano med variation av alla dess stämmor». Inledningsstycket var en »aria bravoura, rondeau, komponerad av svensk hand». När det på den tiden var vanligt, då en musiker gav egen konsert, att han också uppträdde som kompositör, är det troligt, att den »svenska handen» varit Åhlströms. Arian sjöngs av Zaar, som d. 17 nov. hade konsert till sin förmån. Åhlström spelade där en »soloconcert för forte och piano». Den 19 dec., då Lalin hade »stor vokal- och instrumentalkonsert» i Riddarhussalen, upprepades solokonserten, och det nämnes då direkt, att exekutören själv komponerat den. Verket är tyvärr ej tryckt och ej heller i handskrift bevarat till våra dagar, eljest hade vi därav kunnat bedöma graden av den pianistiska skicklighet han då ägde. Åhlströms verksamhet som konserterande musiker blev emellertid kort. Den 20 febr. 1780 medverkade han för sista gången under Gustaf III:s regering. Efter denna tid förekommer hans namn endast en gång vid en konsert d. 15 mars 1795, då Å. tillsammans med Palm spelade en klaverkonsert à quatre mains av J. Chr. Bach. Konserten, heter det i tidningskritiken, »fastän nog allmänt ofta spelt, dock av en behaglig och ariös melodi, exekverades av hrr Åhlström och Palm med deras kända skicklighet».

Åhlströms verksamhet som utövande konstnär var dock ej slut med konserterna. I stället utbildade han sig så mycket mera som orgelspelare. Sin plats som organist vid Maria kyrka utbytte han 1792 mot Jakobs kyrka, och där liksom förut i Maria

lät han så mycket oftare höra sig vid den allmänna gudstjänsten till allas förtjusning. Ett vackert bevis på hans anseende är en anhållan i Dagligt Allehanda april 1794 (nr 100) som göres med anledning av Voglers stora virtuoskonserter å orgel. Man ber nämligen »Herr Kamreraren Åhlström att även en gång skänka harmoniens älskare en högtidsdag». Han ville dock ej framträda utan nöjde sig med att spela vid gudstjänsterna. Vid ett tillfälle (antagligen det enda) lät han höra sig utanför huvudstaden, nämligen vid konungens besök i Uppsala nov. 1801. Vid den stora högtidsakten i domkyrkan d. 10 nov., spelade han (särskild orgelmusik) för konungen och alla närvarande (Upps. tidn. 11 nov. 1801). Huru omtyckt han verkligen var intygas av flera. Afzelius säger: »Vi återse honom vid 21 års ålder som organist i Maria kyrka såsom sin tids skickligaste orgelspelare för sin församling förhärliga andaktsstunderna. Men det var först, när han några år därefter blev organist i S:t Jakobs kyrka, som han blev mer allmänt känd, och icke blott uppbyggelsesökande församlingsbor utan även musikälskare från alla delar av staden trängdes om ett rum i Jakobs kyrka för att höra Åhlström.» Marianne Ehrenström säger ungefär detsamma: »Il est le premier joueur d'orgues à Stockholm, et son execution est d'une vivacité et d'un goût admirable. Qu'on aille à l'église de S:t Jaques entendre sa belle harmonie et ces hymnes célestes, qui vous rapprochent mystérieusement de la providence.»¹

Abraham Mankell, som även i sin ungdom hört honom, vill dock ej riktigt erkänna hans »goût admirable»: »Åhlström har komponerat mycket; men det är bortfört av tidens ström, var sannolikt ock icke värt att firas längre än på sin tid. Detsamma kan sägas om Åhlströms orgelspelning; ty han var en väldig rumormästare och konsertmakare på detta instrument. Han efterhärmade vid dylika uppförningar i abboten Voglers manér, sjöslag och åskväder och ännu mycket annat ofridfullt leverne på orgeln, sådant som just hans tids dilettanter tyckte om och beundrade. Ej sällan hörde den, vilken fordom gick förbi S:t Jakobs kyrka, ett oväsen som om i stället för präster en mängd diaboliska varelser sluppit lösa inom tempelmurarna. På sin

¹ Malla Silfverstolpe meddelar i sina memoarer (II, 6), att hon gått till Jakobs kyrka (8/1 1804) »för att höra orgelmusik som uppfördes av Åhlström. I hennes nuvarande vacklande sinnesstämning upphöjde den vackra koralmusiken Mallas tankar och blickar till himlen.»

¹ P. Vretblad, Konsertlivet i Stockholm under 1700-talet, 1918, s. 205.

undrande fråga fick han då av den som visste huru det stod till innanföre, veta, att det var församlingens organist, vilken inövade de sårades jämmerskri under slaget vid Marengo». — Det är väl med tanke på detta orgelspel, som Hæffner, på sitt vanliga drastiska sätt, säger: »Åhlström spelar som ett svin» (Beskow, *Levnadsminnen*, s. 45).

Det kan dock allvarligt ifrågasättas, om Mankell ej här något överdrivit. Alla källor, som tala om Åhlström som konstnär, framhåva det helt och hållet inåtriktade i hans väsen. Någon sensationell reklamkare à la Vogler var han nog minst av allt. Snarare torde Wieselgren träffa det riktiga, då han i *Biogr. Lex.* (art. Åhlström) säger: »Vid sin orgel var Åhlström älskligast både att se och höra: hans psalmer bjödo en stilla fromhet, en mild andakt; hans fantasier, sköna, smältande och ljuva, sökte föra det villade sinnet till bönen och Gud.» Afzelius avslutar sin skrift om Åhlström med följande vackra ord: »Det är med en återblick på den älsklige tonskalden vid hans orgel, som vi vilja sluta denna levnadsteckning, där han, ännu stark i sin barndoms enfaldiga tro på Gud, med en andaktens tår i sitt öga lät orgeln milda toner fylla helgedomen med Herrans tack och lov.»

Såväl Wieselgren som Afzelius hade mångfaldiga gånger andäktigt lyssnat till Åhlström vid gudstjänsterna i Jakobs kyrka.

Åhlströms utveckling till kompositör måste ha skett på 1770-talet. På konserten 1779 framträdde han med en egen komposition, och vid samma tid trycktes en visa av honom i *Stockholmsposten* (se därom längre fram). Han synes från början mest ha studerat tyska skolans musik och med intresse följt Glucks musik, som mot 1770-talets slut blivit populär i Stockholm. Han bibehöll en särskild kärlek till denne kompositörs tonskapelser, och Mankell påpekar särskilt detta: »Det var älskligt att se, huru den åldrige Åhlström upplevde på nytt, då hans käre Glucks ädla, fullmäktiga melodier sjöngos. Som Papageno skulle gubben velat flyga, om han hade ägt vingar. Ögat glänste, läpparna rörde sig ofrivilligt, huvudets bifallsnick och handens liksom välsignande rörelse tolkade mer än tydligt, att gubben ville säga: se detta är den egentliga, sanna musiken.» Han tillägger: »Uppfylld av sin ungdomskärlek tilldelade han några arior ur Glucks operor, vilka han intog i sin tidskrift *Musikaliskt tidsfördriv*, följande särskilda hederstitel: *Minnen av Tragiska Scenens Förste Tonsättare i näst-förflutna sekel.*»

För Åhlströms vidare utveckling kom Naumanns besök i Stockholm 1777/78 att få en stor betydelse. Åhlström som alla andra unga svenska musiker svärmade för den berömde tyske musikern, och det ser ut som om Åhlström även åtnjutit Naumanns personliga vänskap. Det finnes en ansökan av den 10 juni 1778 (k. teaterns arkiv), där Åhlström anhåller om orlov till en tvåårig resa, som han ville med Naumann företaga genom Italien och Tyskland samt därunder åtnjuta Naumanns undervisning. Konungen tyckes ha omfattat planen med sympati, kanske har han rent av föranlett skrivelsen genom att ge honom direkt eller indirekt en vink om att söka stipendium. Genom att resan kombinerades med en liknande studieresa för Frigel blev planen mera komplicerad, och kanske just därför blev den aldrig av.

Frigel hade nämligen efter erhållen doktorskrans i Uppsala 1776 kommit till Stockholm och där fått två symfonier uppförda, vilka väckt välvillig uppmärksamhet av *Utice Dulci* och *Musikaliska Akademien*. Även hade hans kraft anlitats för operan, då det gällde att anpassa Anna Maria Lenngrens översättningar till Grétrys *Zémire och Azor* och Monsignys *Arsène* till den franska musiken. 1778 kallades han till ledamot av *Musikaliska Akademien*, som i särskild skrivelse till konungen rekommenderade honom till erhållande av stipendium för en utrikes studieresa, samt själv erbjöd sig att bidraga med 300 rksdlr specie. Konungen biföll denna hemställan med villkor, att Åhlström skulle på samma gång och i samma ändamål resa samt den av akademien anslagna summan delas till hälften emellan de unga konstnärerna, varjämte konungen ville framdeles bestämma det belopp som av statens medel kunde för ändamålet anvisas.

De båda kompositörerna togo nu för givet, att allt skulle gå efter önskan, men konungen uppfyllde aldrig sitt löfte, och frågan förföll. Beskow söker i sin minnesteckning över Frigel en förklaring i direktörsskiftet vid teatern. Barnekow, som 1778 var operachef, skulle ha varit de unga svenska musikernas vän och gynnare. Då emellertid denne först i juni 1780 avgick, då såväl Frigel som Åhlström sedan länge övergivit tanken på musiken som levebröd, måste denna orsak förfalla. Snarare kan Kraus' ankomst s. å. (1778) ha spelat in. Det talas nämligen tidigt om en resa för honom, och han erhöi även till sist 1782 stipendium och fick vara borta på statens bekostnad hela fem år i Tyskland, Italien och Frankrike.

Såväl Frigel som Åhlström tröstade sig med att övergå till ämbetsmannabanan. Detta var ju relativt lätt för den akademiskt bildade Frigel, men mera kan det förvåna, att den bokligt föga skolade Åhlström kunde så lätt komma in på denna bana. Afzelius säger: »Åhlström hade i sin barndom i sällskap med den unge baron Silfversparre inhämtat såväl tillräcklig färdighet i skriv- och räknekonst som andra nödiga kunskaper, att han efter några timmars undervisning av en bokförare blev som kammar-skrivare antagen i krigskollegium. Omöjligt är ju ej, att hans gamle gynnare överste Silfversparre haft sin hand med vid hans placering just i krigskollegium. Även torde konungen ha omfattat planen med välbehag, då han på så sätt slapp att infria sitt löfte om ett resestipendium. Redan 1779 hade Åhlström erhållit platsen, samtidigt som Frigel genom sin gynnare statssekreterare Liljencrantz blivit assistent i handels- och finansexpeditionen. Bådas befordran kan stå i direkt förbindelse med varandra. Frigel, som hade högsta akademiska examen i grekiska, romersk litteratur, österländska språk och statskunskap, måste dock dessförinnan fullgöra skrivprov i latin och franska inför kanslikollegium. Huruvida Åhlström fått undergå något direkt prov, veta vi ej.

Åhlström, som fått sin uppfostran hos den friherrliga familjen Silfversparre, lärde sig tidigt ett soignerat uppträdande och trivdes alltid väl inom huvudstadens högaristokrati. Han var även en alltid välkommen gäst i den förnäma världen, där musiken dyrkades. Afzelius yttrar: »Åhlström var mer än han önskade eftersökt och bjuden till de rikas och förnämas festmåltider.» Han namnger särskilt greve Eric Skjöldebrand. Denne »var en utmärkt landskapstecknare — spelade väl violin och var en säker domare över såväl skulpturens som målarkonstens mästerstycken. Men vad som drog Åhlström så förtroligt till honom, var deras gemensamma kärlek för orgelmusiken. Skjöldebrands fader levde då ännu, och vi ha i vår koralbok kvar melodier både av fadern och sonen. Till de aftoncirklar, som samlades i Skjöldebrandska huset, kom allt vad Stockholm hade mest lysande av vetenskapsmän och konstnärer. En Sergel, Breda, Byström och Åhlström saknades sällan där, och merendels hade Åhlström då någon ny sång av Franzén att glädja gästerna med.» På tal om Åhlströms sonater meddelar han längre fram: »Vi förbigå här de sonater den älsklige tonskalden satt för klavecín med ackompag-

nement av en violin, utförda av Åhlström och greve Skjöldebrand i de aftonstunder, som sent glömdes av dem som deltagit i dessa musikaliska högtider.» Wieselgren omtalar även hur han sammanträffat med Åhlström hos greve Skjöldebrand. Vänskapen varade även livet igenom. J. M. Rosén, som omkring år 1830 var ständig gäst hos Åhlström, berättar,¹ huru tonskalden en gång i veckan hade musikaften i sitt hem, där excellensen regelbundet infann sig och spelade violin. »Musiken avslutades *varje* gång med Skjöldebrands Hjalmar, som deklamerades av komponisten, ackompanjerad av mig.» Åhlström tryckte flera av Skjöldebrands kompositioner i sin tidskrift. Även i det Cronhjelmiska hemmet på Carlberg, där under det nya århundradets första årtionde alla huvudstadens musikentusiaster träffades, var Åhlström en ofta sedd gäst. Ännu ett tredje hem, dit Åhlström regelbundet kom vid samma tid, omtalar Beskow i samband med skalden Valerius' befordran till ämbetsmannaplats: »Valerius' vän Åhlström stod i särdeles ynnest hos dåvarande krigspresidenten friherre Bror Cederström, vars fru ägde en mer än vanlig vitter och musikalisk bildning samt var själv både författarinna och tonsättarinna. Valerius, införd i denna krets av konstvänner, som samlades i Cederströms hus, där han genom den lyckliga föreningen av diktens och tonkonstens gåvor snart blev en av de mest välkomna gäster, förordades av Åhlström till någon befattning hos presidenten.» Åhlström befordrade även en komposition av friherrinnan till trycket. I Musikaliskt Tidsfördriv och Skaldestycken satta i musik träffas för övrigt en mängd kompositioner av högadliga tonsättare och tonsättarinnor.

Även hos konung Gustaf III synes Åhlström ha varit gäst. »I den tid konung Gustaf III överlämnade sig åt sin vurmande passion för scenen — berättar Afzelius — var Åhlström för honom en klenod att finna och inläts bland de få förtrogna, som fingo tillträde till operasalen, då det behagade konungen att själv debutera som aktör att visa teaterpersonalen, huru de skulle med smak utföra sina roller. Det hände en gång — berättade Åhlström, och ett godmodigt leende krusade hans läppar — att konungen för väl stängda dörrar uppträdde för oss i en roll av Tillfälle gör tjuven; men då han något överdrev det komiska i spelet, hördes ett skratt från en sida av salen. En betjänt hade gömt sig bakom ett skåp och kunde icke tillbakahålla sitt opas-

¹ J. M. Rosén, Några minnesblad, 1877.

sande löje över den uppsluppna kungliga aktören. Konungen blev i början blek av vrede men fann sig, gick fram och tog den objudna lyssnaren i örat, släpade sålunda den förskräckte drängen ut genom dörren och sade i det han släppte honom: 'Se, så leder man åsnor från Parnassen!'

Konungen uppträdde som aktör mestadels under somrarna å lustslotten Gripsholm, Drottningholm eller Ulriksdal. Den 8 april 1783 gavs Gustaf III:s eget stycke »Helmfelt» på Ulriksdals slott med efterpjäsen »Tillfälle gör tjuven» av Armfelt-Hallman.¹ På drottningens födelsedag samma år utfördes konungens komedi »Frigga» med »Tillfälle gör tjuven» som efterpjäs. Det torde vara från denna tid Åhlströms lilla anekdot förskriver sig. Måhända hade konungen redan nu sina tankar riktade på Åhlström med hänsyn till »Frigga». Stycket hör ej till Gustaf III:s bästa arbeten, snarare tvärtom. J. G. Oxenstierna skrev till N. Gyldestolpe, att han aldrig gäspat så mycket som åt Oden och Frigga, »dont l'ennui surpassa toute imagination». Pjäsen är en mytologisk komedi i en akt, där Oden enligt dåtida uppfattning framstälts som en illmarig styresman, vilken vinner sin makt medelst bedrägeri och trollkonst. Konungen, som nyss haft så stor framgång med sin dram Helmfelt, ville ej släppa sitt stycke helt och hållet utan uppdrog några år senare åt Leopold att omarbete komedien till opera och Åhlström fick samtidigt uppgiften sig förelagd att skriva musik till texten. Något fullt utarbetat musikverk i fransk opera-comique-stil blev det ej, så mycket än kompositören tog Grétry till förebild, utan blott en enkel »komedi med sång». Det kallas också på teateraffischerna 1803 för »lyriskt skådespel».

Även i denna nya gestalt hade stycket ingen framgång, och Åhlströms föga dramatiska musik torde väl ha sin del i det dåliga resultatet. Operan gavs första gången d. 31 maj 1787, men upplevde ej mera än några fåtal uppföranden. Den 12 nov. 1792 gavs den för femte gången. Sedan återupptogs operan 1803, men nådde då endast 4 representationer. Den 25 april 1803 gavs den för allra sista gången. Friggas roll utfördes av Franciska Stading, prästinnans av fru Marcadet, Odin av en ung bassångare Swartling; Inga Åberg debuterade som Yngve. Den allmänna meningen om stycket tycks ha varit, att det blivit än sämre i sin

¹ Bellman spelade med vid denna efterpjäs som marktschrejer, Armfelt var bonddrängen Pelle.

nya gestalt. S. Rosenhane skrev till sin syster, att den nya operan stod långt under konungens originalstycke. En aria därur tryckte Åhlström själv i Musikaliskt Tidsfördriv 1790, n:r 21 o. 22: »Dess unga bröst av kärlek rört».

Det är karakteristiskt för tiden, att man så gärna använde musik av flera kompositörer. Särskilt då det gällde inhemska krafter var man i allmänhet rädd för att låta en man få hela uppdraget. Frigga utgör i detta hänseende ett ovanligt undantag, som snarare bestyrker det stora förtroende konungen hyste till Åhlströms förmåga. Om han än i detta hänseende svek monarkens höga förväntningar, synes han dock ej därmed ha förlorat hans bevågenhet utan fått behålla den till konungens död. Även efter 1792 åtnjöt Åhlström högsta anseende vid hovet. 1786 hade han förordnats som kronprinsens lärare i musik. Gustaf Adolf aktade alltid högt den tyste, stilla, tillbakadragne musikern och tjänstemannen. Åhlströms befordran gick under Gustaf IV Adolfs regering rätt snabbt. 1802 blev han krigskommissarie och 1805 krigsråd.

Åhlström skrev efter 1787 mest blott små musikinlägg i komedier. Hit höra: »Den bedragne Bachan» 1789 (premiär 21 april), »Eremiten» 1798 (3 jan.) och »Tanddoktorn» 1800 (16 maj). Ännu ett verk, »De bägge Crispinerna» (1801), annonseras några gånger såsom försett med musik av Åhlström, något som torde ha varit misstag. Själv tryckte han i Mus. Tidsf. 1789: 7 Naddas lilla aria ur »Den bedragne Bachan»: »När kärlek härskar»; 1800: 24/25 en aria ur »Tanddoktorn»: »Monsieur, je suis un grand artiste»; 1798: 4/5 en aria ur »Eremiten»: »Fan far i er, så många I ären»; 1798: 22 en aria ur samma: »Då min vän oss allt förlåter». Dessa publicerade stycken torde utgöra Åhlströms väsentliga musikproduktion för teatern. Den är ej stor och än mindre betydande. Det enda gagnet, som dessa verk haft, torde ha varit, att de lärt honom skriva vokalt och givit honom övning i den större stilen. Betraktar man dessa småstycken ej som sceniska verk utan som visor, blir ju meningen om dem en annan. Melodiken är alltid mjuk och behaglig samt på sina ställen av verklig charme.

Åhlströms hela kompositoriska produktion före 1789 är just ej så stor. I Stockholmsposten 1779 n:r 130 står hans första visa tryckt: musiken till Kellgrens dikt »Vinterns värde lyktar». Enligt konsertprogrammen synes han vid samma tid ha komponerat

rat en pianokonsert och måhända en aria di bravura. På 1780-talet trycktes några sonater:

Op. 1. Trois Sonates pour le clavecin avec l'accompagnement d'un violon ad libitum. Dédiées à Monsieur la Baron Patric Ahlströmer. Sthlm 1783.

Op. 2. Quatre sonates pour le clavecin ou pianoforte avec l'accompagnement d'un violon. Sthlm 1784.

Op. 4. Tre sonater för klavér. H. K. H. Svea Rikets Kronprins underdånigst tillagnade. Sthlm 1786. (Titelsidan har även en bild av den unge kronprinsen.)

Det sista verket har synbarligen tillkommit som omedelbar följd därav, att Åhlström detta år blev kronprinsens lärare. Alströmer, som erhöll op. 1 sig tillägnat, var Musikaliska Akademiens första hjälpare och outtröttlige understödjare. Utan honom hade väl aldrig undervisningsanstalten blivit av och måhända ej heller akademiens övriga verksamhet. Åhlström måste ha lärt känna honom redan som elev vid akademien och har måhända även åtnjutit något litet understöd av denne store musikmecenat. Alströmer lämnade snart Stockholm och flyttade till Göteborg, men stod likväl i livlig brevväxling med huvudstadens alla musikvänner.

Såsom framgår av förut gjorda citat från Afzelius rörande Skjöldebrand och Åhlström hade violinsonaterna särskilt spelats i den förstnämndes hem, och det är ej omöjligt, att just vännens violin varit orsaken till att sonaterna skrevs. Åhlström var ju eljest ingen kännare av violinen och har ej skrivit något ytterligare för detta instrument.

Samma år som de tre klavérsonaterna till kronprinsen utgav Åhlström även i eget klaverarrangemang »Favoritpjäser utur Haydns sinfonier». Haydn hade på 1780-talet redan vunnit stor popularitet i Sverige, och man spelade ej blott hans symfonier utan även hans stråkkvartetter tämligen allmänt. För Åhlström torde arbetet med symfoniarrangemangen ha varit av särskild betydelse, då han därigenom fick tillfälle att sätta sig in i denne mästares kompositionsstil. Även Haydns sonater torde ha varit föremål för Åhlströms studium, enär hans egna klavérsonater visa rätt stort beroende av Esterhazy-kapellmästarens uttrycksätt. Efter 1789 skrev Åhlström ytterligare tre sonater för piano, vilka trycktes i Musikaliskt Tidsfördriv: 1793 n:r 8—10, 1815 n:r 21—23, 28, 30 och 1817 n:r 15—18. De visa ej någon nämnvärd utveckling utöver ungdomsverken.

Åhlströms instrumentala produktion i övrigt är ej stor. En form som på den tiden var mycket populär var variationen. Han tryckte i sin tidskrift sex sådana verk:

1. Polonäs med variationer. 1792 n:r 23.
2. Thema med variationer. 1817 n:r 7—10.
3. » » » 1819 n:r 18—20.
4. Andante grazioso av Pihlman med var. av Å. 1820 n:r 5—7.
5. Thema av Boccherini med var. av Å. 1820 n:r 12—13.
6. Andante grazioso ur operan Amphion av Naumann med var. av Å. 1820 n:r 24—27.

Ett tema av Åhlström varierades av Grenzer (M. T. 1798 n:r 9).

I övrigt skrev Åhlström två marscher (M. T. 1789: 10 och 1797: 7) och två polonäser (1797: 3 och 1817: 1).

Som helhet visa dessa verk ej någon större förmåga och ha väl ej heller av kompositören själv satts så högt. De ha betydelse endast som tekniska studier och kunna som sådana tjäna som prov på Åhlströms virtuosa förmåga som pianist. I övrigt utgav han en pianoskola, som — den första i sitt slag i Sverige — varit mycket anlitad på den tiden. Den utkom i första upplagan omkring år 1800 och i andra 1813—14. Åhlström nämner själv Louis Adams pianoskola för Pariserkonservatoriet, och antagligen har denna tjänat som närmaste mönstret.

Den vokala produktionen före 1789 synes även ha varit ringa. Med undantag av sången i Stockholmsposten 1779 och arbetena för scenen torde endast en separat tryckt Elegi, »Helena», tillhöra hans tidigare produktion. Naturligtvis är det ej uteslutet, att många av de sånger, som sedan fingo plats i Musikaliskt Tidsfördriv och Skaldestycken satta i musik, äro komponerade före 1789. Sången av Kellgren 1779 upptogs ånyo i Skaldest. s. i mus. II: 2 1797, således minst 18 år efter den verkliga tiden, då den skrevs. Paykulls översättningar av Anakreon utkommo redan 1784 i tryck, och det är väl troligt, att Åhlström redan då tonsatt åtminstone några av dem. Detsamma gäller sannolikt även åtskilliga av A. M. Lenngrens sånger, vilka tryckts i Stockholmsposten före 1789. Dock veta vi intet bestämt härom. De allra flesta av hans över 200 sånger måste förläggas till de två sedan följande decennierna 1790—1810.

Tvenne kantater av Åhlström efter 1790 omtalas. I »Par Bricoles gustavianska period» finnes följande uppgift om Olof Kexels begravning: »Begravningen ägde rum d. 12 mars 1796 med stor

ståt i Jacob och under sorgmusik av Åhlström.» Afzelius nämner sedan en kantat, som 1808 uppförts å börssalen vid avtäckandet av Gustaf III:s staty. C. A. Forssman säger i sin Hæffnerbiografi (s. 54), att Hæffner komponerat och instrumenterat slutkören »i den av Åhlström skrivna kantaten».¹ Musiken förvaras i Musik. Akademiens bibliotek. Åhlströms verk för kyrkan sammanfaller med hans arbete inom Musik. Akademien, av vilken han blev ledamot 1785. Han deltog redan från början med stort intresse vid sammankomsterna och var med om utarbetandet av en undervisningsplan 1786—88 samt akademiens allmänna organiserande, som samtidigt behandlades. Det gällde i första hand att få ekonomin på goda fötter. Bland förslagen till inkomster för akademien nämnes d. 29 dec. 1787 även utgivandet av en förbättrad koralbok. I »Planen för ett Informationsverk» av april 1789 nämnes åter »författandet av den nya ofta omrörde koralboken». Det framgår i övrigt av protokollen, att detta arbete skulle anförtros åt Åhlström, som redan hade verket under händer. Längre fram vid 1800-talets början, då arbetet på en ny psalmbok begynt, inlämnade Åhlström, för att göra sig påmint, 14 koraler till akademiens granskning. Akademiens sekreterare, Frigel, tycktes dock mest själv ha arbetat inom psalmkommittén för koralboken, och något samarbete med Åhlström omtalas ej. På Geijers tillskyndan fick Hæffner dock till sist det slutgiltiga redigerandet om hand. Åhlström fortsatte likväl på egen hand och utgav 1818 »Svenska messan med nödige förändringar föranledde av 1809 års kyrkohandbok». Denna bok tyckes ha fått en rätt stor spridning vid sidan om Hæffners, och 1842 utgavs i sifferskrift för psalmodikon: »Ur svenska messan. Efter Åhlström» (P. A. Huldberg, Falun). Åhlströms koralbok, som alltsedan 1780-talet varit under arbete, utkom till sist 1832 (förordet daterat d. 31 dec. 1832): »Choralbok i öfverensstämmelse med svenska församlingens sång». Att han väntat så länge med utgivandet kan ha berott på, att han ej velat ådraga sig sin väns misshag. Först några månader före Hæffners död utkom

¹ Wickström omtalar i sina teaterminnen (s. 46): »Åhlström hade skrivit större delen av melodierna, men Hæffner anmodades att sätta orkesterackompagnementet och att komponera slutkören, vilket han med nöje åtog sig. Då samma musik användes vid borgerskapets fest, fick Åhlström en present av stort värde, vilket grämde den som nedlagt största arbetet därvid, men gick miste om både vinsten och hedern därför.»

den. Två melodier ur denna (n:r 376 och 449) ha upptagits i vår nuvarande koralbok. Enligt Wieselgren var koralboken mycket spridd i församlingarna, och Afzelius säger rent av: »Avund fann aldrig rum i Åhlströms fromma sinne. Han unnade Hæffner gärna den betydliga inkomsten av den av honom utarbetade koralboken,¹ ehuru han själv måste omarbete den till det skick, vari den ännu nyttjats i församlingarna.»

Till själva arten är Åhlströms koralbok föga olik Hæffners, och förändringarna äro små och obetydliga. Afzelius' uttryck att boken innebär »en förbättring till mera liv och frihet i koral-sången» får därför fattas cum grano salis.

Då det 1788 kommit så långt inom akademien, att man kunde skrida till upprättandet av en undervisningsanstalt, gällde det först att finna den rätte mannen som direktör. Åhlström förordade i en lång skrivelse till akademien på det kraftigaste J. M. Kraus, som även blev vald. Man bad sedan Åhlström mottaga en lärarebefattning, men han avböjde och föregav som skäl brist på tid. Sedan informationsverket genom Frigel omdanats till »principskola för sången», började eleverna mera talrikt strömma till. Johan Wikmanson utsågs då 1797 till direktör, men han avled redan tre år därefter. Platsen stod sedan obesatt i tre år, då Åhlström äntligen efter vänners bönfallan mottog direktörskapet 1803. Han lämnade dock platsen redan efter två år och efterträddes då av Struve. Antalet elever under de tre år Åhlström fungerade som ledare var respektive 44, 34 och 39, därav damer 27, 22, 28. Med hänsyn till den ringa undervisningen — mestadels blott i körsång — kan platsen ej ha lämnat så mycket arbete åt en direktör, och Åhlström tyckes ej ha nedlagt någon nämnvärd kraft i skötandet av sysslan.

En viktig fråga, som sysselsatt akademien på 1770- och 1780-talen, var upprättandet av ett nottryckeri. 1774 erbjöd sig en hr Kellberg att i buxbom skära ut noter till tryckning.² Akademien fann emellertid proven misslyckade och avslog anbudet. 1779 trycktes Kellgrens visa i Stockholmsposten, men detta var blott

¹ Tämligen överdrivet påstående. Hæffner erhöi synnerligen litet vinst av sin koralbok.

² 1763 hade Henrik Fougthos K. M. anhållit om privilegium att med gjutna stilar trycka noter »till samma utseende och fullkomlighet, som vore de i koppar stuckne», men fått avslag, emedan han samtidigt begärt att få anlägga ett vanligt tryckeri. Stilnottrycket sålde Fougth sedan till England.

ett primitivt försök, liksom så många andra på 1700-talet. 15 mars 1781 tillkännagav organisten i Storkyrkan, hovinstrumentmakaren Johan Öhberg d. y., i Stockholmsposten, att han ärnade inrätta ett tryckeri. Emellertid dog denne redan 30 aug. s. å. Akademien behandlade ånyo en ansökan om tryckeri 1783 av major Brummer. De prov han uppvisade godkändes, men några tryckta verk omtalas dock ej. Akademien tog emellertid själv ett eget initiativ i frågan i sitt förslag till informationsverk, där bl. a. som ämne för akademiens arbete nämnas »de anstalter som kunde fogas att uppmuntra och fullkomna ett nottryckeri här i huvudstaden, så att detsamma i godhet kunde uppnå de utländske».

Åhlström torde noggrant ha följt alla dessa frågor och väl även hjälpt till vid Öhbergs tryckeri, ty som bilaga till nyssnämnda protokoll av april 1788 finnes ett d. 10 april 1788 utfärdat kungligt privilegium för Åhlström å musiktryckeri med ensam rätt att trycka noter i Sverige under 20 år.¹ Emellertid fortsatte ansökningarna om akademiens förord för ett tryckeri. 1799 anhöll en herr Mahnke att få anlägga nottryckeri; akademien svarade, att den nogsamt insåg nyttan av en dylik inrättning men ansåg sig ej kunna tillstyrka den i anseende till ordalydelsen i Åhlströms privilegium, som ännu fortfor. D. 16 febr. 1803 begärde Åhlström själv ett akademiens intyg om sitt tryckeri, och han erhöll genast ett sådant, avfattat i de mest berömmande ordalag. 1808 erhöll han förnyelse för tio år å sitt privilegium, samtidigt som en ansökan av Mannerhjerta att uppsätta nottryckeri med stilar avlogs. April 1818 upphörde Åhlströms privilegium definitivt, och Nya Extra Posten hälsade denna händelse med glädje (4 nov. 1819): »Sedan lithografien hos oss infördes och musiktryckningen blev oberoende av det uteslutande privilegium, som förut så tungt vilade däröver, har musikaliska litteraturen blivit riktad med flera alster, som troligen i annat fall icke tillvarit. Den satsen, att 'om konstfliten lämnas frihet i tävlan, så utgrenar den sig självvilligt åt de fält, varpå den frodas och sprider i sin mån trevnad i samhällslivet' besannas även genom följderna av den modifikation, som omnämnda privile-

¹ I Öhbergs nyss nämnda annons av d. 15 mars 1781 nämnes, att verk av Åhlström skulle tryckas, och kort efter utkommo de ovannämnda sonaterna. Måhända övertog Åhlström omedelbart tryckeriet efter Öhbergs död, enär sedan flera av Åhlströms redigerade verk trycktes.

gium fått emottaga. Då från det k. priv. nottryckeriet sällan annat utkom, än de årliga 30 n:r Musikaliskt Tidsfördriv i det bekanta lilla formatet, hava vi dock nu sedan sistlidne år, eller från maj 1818 till innevarande tid en liten katalog av flera verk att anmäla, varav de flesta äro originalkompositioner.» Det första konkurrerande boktryckeriet blev »Fehr & Müller», vilket redan första året (1818), sedan blott 7 nothäften tryckts, utbyttes mot »C. Müller». Under tiden 1819—23 hade Åhlström sedan följande konkurrenter: C. Müller, C. T. Löwstädt, L. Ebeling, L. Westerberg, W. Fabian Holmgren, alla stentryckerier i Stockholm, samt dr. Palmblads i Uppsala, vilket var stiltryckeri efter Breitkopf & Härtels (och Fougts) principer. De följande åren intill Åhlströms död (1835) ökades konkurrenternas antal ännu mera. Även tryckmetoderna förbättrades. 1830 inlämnade C. Müller en ansökan till Kungl. Maj:t om ett lån av 4,000 rdr »i och för en ny uppfinning att trycka på zinkplattor i st. f. på stenskiivor. Ritningen sker med kemisk tusch på därtill preparerat papper och transporteras på zinkplåten. Av en sådan plåt kan man erhålla mer än 1,000 avtryck lika originalskriften». (Heimdall 1 maj 1830, s. 76). Åhlström fortsatte dock med sitt gamla kopparstickstryck, och den enda förändringen man kunde märka var, att Musikaliskt Tidsfördriv de sista åren trycktes i större format och på bättre papper. Att Åhlströms tidskrift haft en betydande framgång, framgår ej minst därav, att konkurrenterna särskilt vinnlade sig om utgivandet av musiktidskrifter. Icke mindre än 12 sådana utkommo, innan Åhlström kort före sin död nedlade sin då 45-åriga tidskrift (1789—1834). Den första konkurrenten blev »Musikalisk Journal», redigerad av ingen mindre än Frans Berwald. Denna, lika litet som de följande 11, kunde dock bestå mer än 1 år. Vad Åhlströms tidning verkligen betytt framgår ej minst därav, att i denna befordrats till trycket ej mindre än 2,500 kompositioner av inemot 120 tonsättare, därav hälften svenska.

Jämte denna stora publikation utgav Åhlström även en annan serie: »Skaldestycken satta i musik» 1792—1823 i 18 bd omfattande 305 sångstycken i häften om 14—21 sånger. Intill 1805 var Åhlström ensam förläggare, men sedan tillkom ett musikförlag upprättat av U. E. Mannerhjerta (Berg & M.), vilket tryckte noter hos Åhlström, men med egen förlagsrätt.

Åhlströms verksamhet som nottryckare inskränkte sig ej till

enbart utgivande av andras verk. Han arrangerade för sin tidskrift flera orkesterverk för piano, satte ackompanjemang till melodier, arrangerade och upptecknade efter muntligt föredrag samt sporrade tonsättare till kompositioner i en viss av honom bestämd riktning.

Ej minst viktig är i detta hänseende hans åtgöranden för att bevara Bellmanssången. Utan honom hade väl dessa nu så allmänt kända och beundrade visor endast i andra hand blivit bevarade till våra dagar. Åhlström har själv en gång omtalat, hur det gick till att uppteckna dessa melodier. P. Wieselgren har berättat, hurusom han en gång hos Skjöldebrand, då Bellmans sånger föredrogos, frågat värden och Åhlström: »Bellman är stor som skald, det måste erkännas av alla; men är han ej störst som kompositör av melodier?» De båda tillfrågade sågo på varandra och tego. Till sist svarade Åhlström: »Bellman har ej komponerat en enda av dessa melodier.» Wieselgren och flera av gästerna sågo tvivlande på krigsrådet och ville ha närmare upplysningar. Åhlström berättade då, hurusom Bellman från det glada sällskap eller den krog, där han sist improviserat en visa, sprang upp till honom, sjöng sin visa med ackompanjemang av sina tummar på klaverlocket. Åhlström ordnade och upptecknade, icke utan svårighet, ty Bellman sjöng aldrig lika melodier två gånger, utan Åhlström måste påminna sig rätta melodien ur sitt förråd av barndomsminnen. Där en tryckt källa var bekant, gick Åhlström till denna. Tillsammans med ett enkelt pianoackompanjemang utgav sedan Åhlström 1790—91 dem i tryck, under Bellmans egen medverkan.

Wieselgren berättar även, hurusom Bellmans son, kramhandlare B., börjat rättegång mot Åhlström rörande äganderätten, men domstolen tillerkände Åhlström och sedan dennes arvingar full ägande- och förlagsrätt till dem. Först på 1850-talet sålde dessa senare den.

Ännu ett annat dylikt uppteckningsarbete av stor vikt företog Åhlström, denna gång tillsammans med A. A. Afzelius. Denne senare har berättat härom: »Såsom Åhlström hade från Bellmans läppar räddat dyrbara minnen av forntidsmusik, så hade även jag önskat få melodierna till mina svenska folkvisor av honom behandlade; men min medutgivare E. G. Geijer hade redan lämnat sin vän Hæffner detta förtroende. Men under de oförgätliga vinterkvällarna 1814 och 1815, dem jag hos Åhlström tillbragte,

sysselsatte vi oss med upptecknandet av bröllops- och lekstugumusik, jag ifrån min hembygd Västergötland och han från Södermanland. Dessa minnen utgävo vi nämnda år i fyra häften: 'Traditioner av svenska folkdanser'.»

Redan på Gustaf III:s tid var Åhlström känd som särskild expert på folkmusik, och Afzelius berättar i sin bok »Afsked till svenska folkharpan», att konungen fått intresse för de svenska folkmelodierna och givit Åhlström särskilt uppdrag att »efterspana» dem. Huruvida han åttlytt den kungliga anmaningen, veta vi ej. Mus. Tidsfördriv innehåller ej någon svensk folkmusik mer än i hft. 1816 några omarbetningar av svenska folkdanser av Hæffner. 1793: 7 innehåller därjämte två »estländske bonddanser». I första årgången 1789: 9 meddelar Åhlström en polonäs ur Reichardts Mus. Konstmagasin »för att tjäna som exempel på rätta polskakaraktern». Utan Afzelius' tillskyndan hade han således knappast företagit något för svenska folkmusikens tillvaratagande. Att han dock ännu mindes så många polskor från ungdomstiden — över 40 år efter det han för alltid lämnat landet — bevisar, att han med stort intresse bevarat dessa minnen och säkerligen även tillgodogjort sig dem för sina egna kompositioner, icke minst sångerna.

Åhlström var en nitisk medlem i flera litterära sällskap. I Utile Dulci intogs han sannolikt redan på 70-talet, och i sina skaldestycken satta i musik har han även infört en mängd dikter skrivna inom denna skaldekrets. I Par Bricole blev han medlem 1794. Sällskapet var honom särskilt tacksamt för att han tillvaratagit Bellmans sånger.

När Åhlström direkt kommit i förbindelse med de litterära kretsarna, kan ej bestämt fastställas, men sannolikt redan före 1779. Hösten 1779 ingick han nämligen äktenskap med Carl Petter Lenngrens syster Hedvig Charlotta. Båda voro barn av kyrkoherden i Västerljung Carl Petter Lenngren, som 1762 avlidit. Systemen bodde antagligen hos sin broder, som alltsedan 1770 var kanslist i kommerskollegium. Han tillhörde Clewbergs, P. G. Rudbecks litterära kretsar, men framför allt var han alltsedan Kellgren 1777 kommit till Stockholm dennes vän och förtrogne. Huru Åhlström blivit bekant med Lenngren, veta vi ej. Åren 1777 och 1778 voro inom operan mycket livaktiga, och särskilt arbetade diktare och musiker ofta samman. Naumann hade anlänt på sommaren 1777 och d. 26 jan. 1778 fått uppfört sin

opera *Amphion*. Han torde redan hösten 1777 ha trätt i förbindelse med Kellgren, som var ivrig att få förbindelse med teatern. Våren 1778 kom sedan Kraus och trädde rätt snart även i förbindelse med Kellgren. Frigel och Åhlström blevo tidigt Naumanns och Kraus' förtrogna samt hade således även tillfälle att träffa Kellgren. 1778 på våren arbetade Anna Maria Malmstedt och Frigel samman i och för uppförandet av Grétrys opera *Zémire och Azor*. Stycket gavs i juli 1778 med en prolog av Kellgren. Kort därefter påbörjade A. M. Malmstedt översättningen av Monsignys *Arsène* även med Frigel som musikalisk hjälpare. På hösten 1778 begynte Kellgrens och C. P. Lenngrens samarbete i *Stockholmsposten*. Gjørwell meddelar vid samma tid, att »kanslisten Lenngren var vän av den nya herdinnan i Norden, mamsell Malmstedt». Det fanns således redan ett visst musikaliskt-litterärt samarbete mellan å ena sidan Naumann—Kraus—Åhlström—Frigel och å andra sidan Kellgren—Lenngren—Malmstedt. Genom äktenskapet med system kom Åhlström i omedelbar förbindelse med Lenngren, Kellgren och *Stockholmsposten*, och 1779 offentliggjorde även denna tidning en dikt av Kellgren med musik av Åhlström. Hösten 1780 ingick slutligen Lenngren äktenskap med Anna Maria Malmstedt. Därmed var nu kretsen fullt sluten, och Åhlström hade tillfälle nog att lära känna litteraturens män. Redan 1783 hörde han till konungens förtrogne inom teatermusiken, och 1786 måste han givetvis som musiklärare åt kronprinsen samarbeta med den nygrundade Svenska akademis sekreterare Rosenstam, vilken nyss satts till kronprinsens guvernör och lärare. Kort därefter begynte samarbetet mellan Leopold och Åhlström rörande komedien *Frigga*. I *Utile Dulci*, där Åhlström sedan länge varit ledamot, intogs även C. P. Lenngren och Anna Maria Lenngren som musikaliska ledamöter, den förre som bas, den senare som sopran i kören. Kraus, som kort efter sin ankomst skrev musiken till Kellgrens opera »*Proserpine*» och 1780 påbörjade sin musik till samme diktares »*Dido och Aeneas*», var även den Lenngrenska kretsens alltid välkomne gäst. I övrigt hörde till kretsen rådmann Wellander, författare av texten till första operan »*Thetis och Pelée*» och även i övrigt själv musikalisk författare till ej så få musikskrifter. Huruvida även Frigel varit med, veta vi ej, men då han var Kraus' allra närmaste vän och även Rutströms — A. M. Lenngrens daglige gäst — kan ju antagas, att han även

stått i nära förbindelse med skaldinnan. Eljest torde kretsens musiker ha varit Palm, Wikmanson, Gleisman, Hæffner, Zander, måhända även Stenborg och Karsten. Franzén skriver i sin minnesteckning över Anna Maria Lenngren: »Den sällskapskrets i vilken hon levde, var utan tvivel en av de mest snillrika i Sverige. Kellgren utgjorde själen däri och honom sökte allt vad vittert var. Även musikaliska snillen upplivade detta umgänge, ibland dem Kraus och Wellander, Kraus i synnerhet, som med sin stora talang och insikt i musiken förenade mycken litterär bildning samt, ehuru utlänning, kände i grund svenska historien och vitterheten och var en av dem, med vilka Kellgren helst och förtroligast umgicks. Fru Lenngren hade själv en god gåva att sjunga. När Kellgren hade satt musik till den skönaste av sina sånger, Inbillningens värld, kände han sig mer förnöjd än vid någon av de kransar han vunnit, att höra den gillas av Kraus och sjungas av fru Lenngren.»

En av de främsta diktarna i denna krets var på 1790-talet Franzén, och Åhlström tonsatte med särskild förkärlek dennes sånger. Afzelius framhåller även Åhlströms Franzénsånger: »Kom för honom ett skaldestycke, eller helst en enkel sång av Franzén, så låg en inspirerad melodi genast framför honom; hans öga glänste, och han sjöng med några enkla ackorder vid sitt klavér och med sin nästan ljudlösa andestämma stycket med en melodi, som sammansmälte med dess andemening, och åhöraren måste förnimma den i sitt hjärta.» Även intygar han dessa Franzénsångers stora popularitet. Hos Skjöldebrands sjöngs ofta, »och merendels hade Åhlström då någon ny hjärtlig sång av Franzén att glädja gästerna med, vilka sånger med otrolig hastighet utbredde sig över stad och länd och sjöngos i både slott och hyddor.»

Om Åhlströms egen sång säger Afzelius: »Med Åhlströms röst var det något helt besynnerligt — och rätteligen hade han ingen röst. Den var ett slags viskning, liknande det milda ljud, som man någon gång får höra vid stranden av en sjö eller flod, när aftonvinden susar genom bladvassen. Men denna röst var så böjlig, att den ledigt kunde återgiva de svåraste tongångar i våra vackra bondpolskar, såsom man kallar våra gamla dansmelodier. Han hade, då jag först lärde känna honom, icke något fortepiano, utan ett klavér, som mest passade för hans sång, emedan det icke överröstade honom, utan lät såväl tonen som orden i

sången tydligen förnimmas; men man måste lyssna noga till, och tyst måste det vara i rummet.»

Bland de andra skalder, vilka på 1790-talet stodo Åhlström nära, torde särskilt böra nämnas Choræus, Silfverstolpe, Stenhammar, Blom och Lindegren. Av alla dessa skalders dikter tonsatte han rätt mycket.

Vid början av århundradet, då A. M. Lenngren började upphöra med sin diktning, lärde Åhlström känna en ny skald, vilken snart blev hans allra närmaste vän och hjälpare: J. D. Valerius. Denne hade på 90-talet efter avslutade studier i Uppsala försökt sig som dramatisk sångare vid operan, men utan framgång. Han fick då i stället en del översättningsuppdrag — mest Grétry-operor — för k. teatern och vann så en knapp bärning. Han hade emellertid även blivit uppmärksammas som tillfällighetsskald och blev en gärna sedd medbroder i de litterära och musikaliska sällskapen, framför allt Par Bricole och Nytt och Nöje.

Många av Lenngrenska kretsens skalder slöto sig nära intill honom, så Franzén, Wallin, Choræus, Rutström, Kullberg, Björck och Wallmark. Den sistnämnde har i brev till Beskow meddelat om sammankomsterna i denna litterära krets: »De sammanträdde hos varandra några aftnar i månaden, då de som icke voro gifta, läto från något närbeläget värdshus hämta den sokratiske aftonmåltiden. En liten bål utgjorde därvid den egentliga lyxen, och Valerius, som hade uppdrag att brygga den, ökade glädjen med att sjunga någon av sina nyss ofta för dessa tillfällen författade visor. Solosången var på den tiden ännu i högt anseende, och Valerius var en av dem som med sin sköna röst upprätthöll detsamma. Sina visor sjöng han merendels ur minnet, liksom för att undandraga dem offentligheten, till dess han förvissat sig om deras intryck på åhörarna. Koncepterna därtill lågo på hans skrivbord, sammanblandade med teateraffischer, musikalier och blanketter till diskontoreversaler, ofta skrivna på dem, så att han måste leta länge, innan han fick rätt på dem. Hans vän Åhlström var eljest den, som för honom mest lättade detta besvär. Såsom utgivare av Musikaliskt Tidsfördrif och Skaldestycken satta i musik var Åhlström ofta i behov av stycken att i dem införa, i synnerhet i den senare samlingen, ty vi hade då ej så många skalder som nu. När han kom till Valerius, frågade han alltid: 'Nå, har du någon godbit åt mig för nästa häfte av skaldestyckena?' ... och när Valerius svarade ett torrt

nej, gick Åhlström till skrivbordet och begynte leta. Han var då alltid säker att finna något, som han kunde begagna. 'Ser du att jag inte sökte förgäves', sade han, i det han med en triumferande min visade honom det funna. Valerius skrattade, och Åhlström stack papperet som god pris i sin bröstficka. Många av Valerii visor, som troligen varken varit ämnade till offentligheten eller annars råkat bliva befordrade till trycket, blevo på detta sätt kända.»

Valerius erhöll genom Åhlström även en plats hos krigspresidenten Bror Cederström. Jämte dikter offentliggjorde Åhlström i Musikaliskt Tidsfördrif 1798: 20 en lyrisk monolog »Lydia och Arist», vilken även till musiken skulle ha varit av skalden, något som dock ej Hæffner ville erkänna.

Vilken stor betydelse den av Åhlström utgivna diktsamlingen med musik hade för den dåtida visan intygas bl. a. av Atterbom, som i sina Svenska Siare och Skalder skänker samlingen hela två sidor. Atterbom hade eljest ej hört till Lenngren—Valeriuskretsens beundrare utan tvärtom betraktat denna som en av sina farligaste motståndare. Fosforisterna hade på 1810-talet skrivit många bittra ord om skalderna av denna skola, som slöto trogen vakt om Svenska Akademien, men tiden gick, och man började litet förstå skalderna från århundradets början. Vad som gjorde Atterbom så milt stämd mot Åhlströms samling var egentligen mest de många vackra barndomsminnen den väckte till liv hos honom:

»I allmänhet var detta ett visornas — de egentliga visornas — tidevarv. Dess minnesvård i Sveriges vitterhet är den Åhlströmska samlingen av Skaldestycken satta i musik. För min del kan jag aldrig utan en ljuv rörelse betrakta denna numera ålderstigna samling med sina många i god och många i ond mening enfaldiga stycken, där man finner tillsammans och med visor försedda de flesta av dåvarande skalders — visserligen ock av dåvarande versmakares — lyriska kväden. Det var en menlös (och därigenom lycklig) tid, när en ung skald trodde sin odödlighet given, om hans poem fick en hedersplats i Stockholmsposten och därifrån infördes i en dylik samling; han var då viss, att det flög i avskrifter kring hela landet, intog genom vackra händers försorg sin plats i otaliga handskrivna visböcker och sjöngs av alla vackra läppar (om än ofta med mera fritt än skönt förändrade läsarter). Även för de bästa — t. ex. alla Franzéns

första vårmorgonsånger — syntes denna lott ärofull. Kellgren själv försmådde ej att låta sin 'Nya skapelse' gälla för en visa och att anse den belönad just genom sådan behandling. De som med mig kunna minnas denna visornas tidsålder, vilken ännu under 1790-talet (och något däröver) fortfor, erinra sig, huru ett litet nytt sångstycke av någon förtjänst då väckte ett livligare och framför allt varaktigare uppseende, än i våra dagar den yppersta eposdikt, tragedi eller roman. — Denna tid har längesedan i sällskapslivet upphört. Måhända har den musikaliska bildningen vunnit därpå — men den poetiska har omätligt förlorat. I dessa sångstycken var nämligen, både för sjungande och för hörande, poesien alltid huvudsaken; musiken gjorde därvid ej större anspråk än att erbjuda henne sin tjänst såsom en beledsagerska, som hos den större allmänheten underlättade hennes presentation. Därför var ock ingen då belåten med att avsjunga eller avhöra blott första strofen av orden: Voro ock stroferna aldrig så många — liksom t. ex. i Franzéns ballad Det var på Saimen på en ö — man genomsjöng dem samtliga; av det skäl att just orden med sitt innehåll av händelse, känsla, vemod, rolighet, öm och leende världsbetraktelse ansågos för något synnerligen maktpåliggande att förnimma.»

Åhlström var en stilla fridsam man, som ej önskade någon något ont. Därför deltog han heller aldrig i partistrider, varken musikaliska eller litterära. Wieselgren ger följande vackra skildring av honom som person: »I sitt enskilda liv var Åhlström from, flärdfri, glättig och behaglig och därför omtyckt av alla, som kände honom; ej avundsam på någon, själv avväpnande andras avund genom sin okonstlade enkelhet, sökte han uppmuntra varje gryende talang, och varje musikalisk konstnär eller konstälskare, inhemsk eller utländsk, hade, när han ville, fritt tillträde till hans gästfria boning.» Afzelius skildrar hans utseende: »Åhlström var en välgestaltad man av något mer än medelmåttig längd, och en elastisk ledighet i hans gång och rörelser gav honom i större sällskapskretsar ett visst utseende av värdighet, som ingav aktning.»

Det finnes två väl gjorda bilder av honom (båda i Musikaliska Akademien): den ena en medaljong; den andra en oljetavla. Den förra visar hans bild i unga dagar: ett grovt, något tungt allvarligt ansikte med nästan bondska drag; en viss officiell värdighet, något inåtvänd beslöjad blick; litet av ämbetsman och litet av enkel

vardagsmänniska. Tavlan föreställer hans bild på gamla dagar: en blid, vänlig gubbe med milt leende på läpparna, en viss förnäm värdighet; på bröstet hans 1815 erhållna nordstjärneorden; han var då inemot 70 år gammal.¹

I hans hem härskade enkelhet och hemtrevnad. »Hans hustru var honom en gad maka, som förde glädje och trevnad med sig till hans boning. Hon var icke, som hennes svägerska, något lysande snille men förstod så mycket bättre den sällsynta konsten att med små tillgångar inom sitt hus bereda trevnad och belåtenhet för maka och barn» (Afzelius).

Liksom brodern hade hon en övervägande praktisk läggning och torde väl därför knappast ha varit någon ivrig deltagerska i svägerskans litterära tesalonger. En liten anekdot visar henne från en mindre fördelaktig sida. När hennes man blivit krigsråd, blev hon givetvis mycket glad över upphöjelsen och väntade sig av fru Lenngren en gratulation av denna anledning. Svägerskan låtsade dock intet därom. Den nya krigsrådinnan sökte gång på gång leda samtalet in på sin mans utnämning, men förgäves. Slutligen utbrast hon: »Nå, svägerskan kommer väl och besöker mig i mitt nya stånd?» »Kors, får jag fråga, kära Hedvig Charlotta, var är det belåget?»²

Åhlström bodde på 1790-talet i Schönborgska huset i Götgatan (ej långt från Maria kyrka), några decennier senare köpte han eget hus i Beridarebangatan (således ej så långt från sin kyrka), där han sedan hade sitt hem till sin död.

På gamla dagar blev Åhlström änklings, och han vårdades då ömt av sina båda döttrar Carolina och Charlotta. Båda barnen voro musikaliskt begåvade, och fadern tryckte åtskilliga av deras melodier till dikter i sin samling Skaldestycken satta i musik.

J. M. Rosén har i sina ungdomsminnen (Några Minnesblad) bevarat två vackra interiörer från Åhlströms ålderdom vid 1830-talets början. Den ena är från excellensen Rosenblads hem, där regelbundet musikaftnar ägde rum. Gästerna voro alltid desamma: excellensen Skjöldebrand, presidenten v. Rosén (M. Ak:s præs), general Holst, kammarherre Monrad med fru, grevinnan Hamilton, hovpredikanten Fröst, känd som god sångare, vidare krigsrådet Åhlström och kompositören professor Passy. Musikprogrammet var även alltid detsamma: en kvintett ur Kuhlaus

¹ Båda reproducerade i M. Ak:s minnesskrift s. 31 o. 34.

² Warburg, A. M. Lenngren.

»Rövarborgen», Agathas och Annas duett ur »Friskytten», duetten ur »Jessonda» och Crusells »Flyttfoglarna». Som final följde sedan Voglers Hosianna som sjöngs i kör med Åhlström vid flygeln. Excellensen Rosenblad satt med hopknäppta händer och slutna ögon och sjöng med under den allra största andakt.

Roséns andra skildring gäller Åhlström själv och hans hem: »Numerä (boken utgavs 1877) är det väl få, som ha i sin ägo hans musikaliskt tidsfördriv, som i början av seklet låg på varje klavér eller som sjunga hans på sin tid så allmänt omtyckta sånger; dock hör man väl ännu någon gång i sällskap hans Goda gosse, glaset töm, eller Jag icke någon vällust känner, eller Sörj ej den gryende dagen förut — odödliga melodier, vilka förtleva traditionellt och blivit folkvisor. Ingen har på musikens utveckling i Sverige utövat ett så stort och välgörande inflytande som Olof Åhlström, och jag skattar hans personliga bekantskap såsom ett ibland de dyrbaraste av mina minnen. Vid den tiden då jag blev introducerad hos honom hade han redan tagit sitt avsked i krigskollegium, utgav likväl ännu sitt musikaliskt tidsfördriv (på vilket han samlat en anseelig förmögenhet) och skötte sin tjänst som organist i S:t Jakob. Den intimaste bland hans vänner var min vördade onkel Erik Gabriel von Rosén, dåvarande justitieråd, sedermera president i Svea hovrätt. Så till vida var han kollega med Åhlström som han då ännu fungerade som organist i Storkyrkan, ehuru han icke mera uppbar de tjänsten åtföljande inkomsterna. De bägge männen voro som liv och själ, ingen dag förgick som de ej sågo varandra, och på den räkningen kom också jag ganska ofta att besöka Åhlström (han kallade mig 'unge Weber'), ty varje gång som jag träffade min onkel, det måtte vara för- eller eftermiddag, sade han: kom, gå vi till Åhlströms, och aldrig såg jag min onkel mer förnöjd än där, aldrig var han så lycklig i sina rimmerier som där (han skulle rimma på allting och var ett slags levande rimlexikon), och när han hittat på att ge Åhlström eller någon av hans tvenne döttrar, Fina och Lina, någon rätt lustig present, så tyckte han sig just ha gjort ett mästestycke. Lina Åhlström, då redan tämligen till åren och något låghalt, saknade icke musikalisk talang, spelade med färdighet sitt piano och försvarade ganska väl sin stämman i en icke allt för svår trio eller duett. Hos Åhlströms gjordes musik regelmässigt en gång i veckan, och de medverkande vanligen vid pianot mamsell Lina eller jag, violin excellensen Skjöldebrand

och violoncell buntmakaren Vogel (tysk) eller Gerlach (eljest skicklig klarinettist). Det gjordes mest trior av Onslow, som den tiden var på modet, och musiken avslutades *varje* gång med Skjöldebrands Hjalmar, som deklamerades av komponisten, ackompanjerad av mig. En och annan gång vid större supéer gjordes musik mera i sällskapsstil, d. v. s. att diletanter deltog däri, då mindre avseende gjordes å gedigen talang än en viss samhällsställning; även det vokala elementet var vid sådana tillfällen föredrätt, och en gång gav det anledning till en komisk scen. En ämbetsman i hovrätten, som sjöng gärna men icke just synnerligen väl, var framme och lät höra sig i en stor aria. Alla höllo god min, utom dansken Lemming, violin- och gitarrspelare, ett original av första ordningen. Efter det han en stund oroligt vridit sig på sin stol, rusar han på en gång upp och till pianot, klappar den sjungande på axeln och ropar: Nej, nej, kjære Ven! lad være, lad være! vilken enkla kritik hade åsyftad verkan och väckte mycken munterhet.»¹

Åhlström lämnade sin tjänst i krigskollegium 1824 men skötte sin organistplats ända till sitt livs afton. På hösten 1834 utkom sista numret av Musikaliskt Tidsfördriv. Skaldestycken satta i musik hade redan upphört året innan han lämnat sin statstjänst. Hans sista komposition är en »sång till ordensbiskop Wallin på dess födelsedag»: »Gode herde, se med välbehag», tryckt i tidskriften 1828 n:r 27. Hans koralmelodier i den fyra år senare utgivna koralboken äro sannolikt från hans yngre år.

Den 11 aug. 1835 avled han, blott några dagar före sin 79:de födelsedag.

¹ Rosén berättar även en spökhistoria från Åhlströms hus, som är rätt karaktéristisk för tiden. En tredje dotter till krigsrådet Åhlström var gift med protokollssekreterare Lehnberg, som till predikanten. Hon dog och bisattes i Jakobs likhus. En natt besökte den döda sina systrar, av vilka den yngre Lina fattar kurage och frågar gengångerskan, om det var något hon önskade. »Tag bort översten!» svarade hon och försvann. Strax på morgonen begävo sig systrarna till klockaren i Jakob, som på deras begäran lät öppna likhuset, och det befanns då, att man på den avlidna fru Lehnbergs kista ställt en annan, vari förvarades liket av en överste. Det var detta som stört den dödas ro i graven, och sedan översten blivit borttagen, hörde mamsellerna Åhlström ej mera av sin döda syster.

II

Efter Ludvig XIV:s död erhöj den franska kulturen en ny prägel. Man övergav allmänt den stora pompösa stilen, som passat så väl i Versailleslottets salar, och ägnade sig så mycket mera åt den enkla, borgerliga genren. Landsbygdens intressen kommo åter till heders, och man satte en heder i att tala om jordbruk och herdeliv.

Litteraturen fick karaktär efter de nya idéerna. Allt förstånds-
mässigt diskuterande var borta, och i stället fick »det ömma hjär-
tat» tala sitt språk. Livets högsta lycka tolkades i små folkliga
visor. »Les airs champêtres, printemps et brunettes» med deras
enkla melodier sjöngos i stad som på land, av adelsmän som bor-
gare. »Man måste beundra den sanna skönheten hos dessa små
visors ljuva och naiva behag, och jag skäms ej alls att tillstå,
huru högt jag älskar dem», säger grevinnan i Leclerfs de Vié-
villes Dialoger. »Brunetten» var kanske den mest karakteristiska
av dessa visor: en ren känslodikt, alltid »tendre, langoureux,
dolent et naive». »Le printemps», vårvisan, hade ungefär samma
karaktär men var mera naturskildrande med små bilder ur lant-
livet. »Les airs à table» voro enkla bordsvisor med små kvicka
bon mots. »Les airs à boire» sjöngo vinets lov men utan några
stora later. Det fanns även »airs sérieux», men i regel voro dessa
alltför sentimentala. Ja, det fattades ej ens »airs à fumer».

En alldeles otrolig mängd sådana visor befordrades till trycket.
Ballard utgav 1703, 1704 och 1711 tre band »Brunettes ou petits
airs tendres», och samma förlag publicerade 1695—1724 en hel
serie om 30 volymer »Recueil d'airs sérieux et à boire», vilka ut-
kommo med ett häfte varje månad. En ännu större samling blev
»Recueil de chansons choisies», tryckt hos P. Gosse och J. Neaul-
me i Haag under åren 1723—43 i tio band på 370 sidor vardera.
En annan serie, som utkom i en mängd upplagor, var »Les mille-
et-un air» (Suites des mille-et-un air, Nouvelle suite etc.), tryckt
hos Ballard i Paris 1713 och följande år.

Poesien i alla dessa var den enklast möjliga. Ideligen åter-
kom samma tema. Musiken var ej heller mycket rik på väx-
lingar: en melodi rätt och slätt utan ackompanjemang i tre delar,
repetitionsdel med modulation till dominanten, en eftersång med
återgång till tonikan och sist en refräng, ej sällan i annan rytm,

alltid skarpt markerad — c'est le tutti final que tout le monde
entonne».

Av stor betydelse för dessa visors vidare utveckling blevo de
vid denna tid kraftigt uppblomstrande ordenssällskapen. 1717
hade i England grundats frimurarorden, och 1725 fick Paris sin
första loge. Liknande ordnar uppstodo snart överallt, och såväl
adelsmän som borgare skyndade att inträda i dem. Där odlades
sällskapsvisan, och många ordnar hade t. o. m. sina egna tryckta
sångböcker.

En säregen form, halvt på prosa, halvt på vers, halvt talad,
halvt sjungen var vaudevillen. Den var av italienskt ursprung
och tillhörde i början den rent folkliga genren. Ur denna upp-
stod i Frankrike så småningom la comédie-vaudeville, vilken re-
dan vid 1600-talets början med Dufresny fått en teatralisk form
(Pasquin et Marforio 1697).

Denna alltför enkla och folkliga visa krävde en konstnärlig
utbildning både i litterärt och musikaliskt hänseende. Den litte-
rära förfiningen skedde så, att chansen anpassades till det
antika odet, den musikaliska så, att 1600-talets romans inympa-
des på 1700-talets air. De ledande diktarna blevo på 1720- och
30-talet H. de la Motte och Jean Baptiste Rousseau, vilka båda
sökte efterbilda Anakreon och Pindaros. Romansen var egent-
ligen en nationell sång, som under Ludvig XIV:s första regerings-
tid odlats av Quinault och Boileau till musik av Lambert —
Lullys svärfar — och Bernier. Under förmyndarregeringen
efter Ludvig XIV:s död voro de viktigaste kompositörerna Colin
de Boismot, Bury och Campra. Flera av dessa sånger blevo
mycket populära och sjöngos ännu under revolutionens tidsålder,
då Mongenets, La Harpes och Martinis romanser stodo högt i
anseende.

Den franska komedien upptog på 1730- och 40-talet alltmera
vaudevillen och chansen, och många stycken blevo just popu-
lära genom dessa visinlägg. Än som del av teaterstycke, än som
självständig sång för sig odlades vaudeville och chanson vid år-
hundradets mitt av diktare som Ch. S. Favart, J. Vadé och Ch.
Collé. Många av dessa skalders chansoner sjöngos långt utan-
för Frankrikes gränser, och i Tyskland utkommo t. o. m. sär-
skilda rent franska samlingar, så t. ex. den i Berlin 1762 tryckta
»Recueil des chansons». Efter 1760 utmärkte sig särskilt kom-
positörerna Duni, Monsigny, Philidor och Grétry i denna genre.

och deras vismelodier upptogs med iver i Tyskland, där de snart även efterbildades.

En av de första mera självständiga tyska samlingarna blev diktaren C. W. Ramlers och musikern Ch. G. Krauses *Oden mit Melodien*, 1753 och 1755. Samlingen inleddes med ett långt förord, där såväl det franska som det tyska intresset för visan framhävdes. Om den förra heter det: »Fransmännen ha mera sett på melodierna till sina sånger, och de ha verkligen också gjort många av dessa så lätta och naturliga, att hela landet blivit uppfyllt av sång och harmoni. Det är en mycket vacker anblick för en opartisk världsmedborgare och allmän människovän, när han hos detta folk ser en lantman med sin druva eller med sin lök i handen lustig och glad med sång på läpparna; när han ser, hur borgarna i städerna fördriva sorgerna från sina bord med en sång och hur de fina herrskapen, damer med det utsöktaste förstånd och män med den största talang upprätthålla en god stämning vid sina cirklar och promenadturer med sånger och blanda sitt vin med skämt och sång.»

Sedan utgivaren därefter beklagat, att man i de tyska städerna helst ville sjunga operaarior, som ej passade till ett lätt skämt och ej heller voro folkliga nog, heter det till sist: »Redan nu ser man, att våra lantmän icke dricka för att berusa sig och icke äta omåttligt. Vi börja i våra huvudstäder hålla trevliga samkväm. Vi leva sällskapligt. Vi gå och promenera i alléerna, på fälten och i trädgårdarna. Och vad är väl vid dessa tillfällen naturligare än att man sjunger? Man vill likväl ej sjunga några allvarliga sånger, ty man har ju kommit samman för att avbryta sitt allvar. Sångerna måste vara vackra, fina, niva, icke så poetiska, att den vackra sångerskan icke kan förstå dem, men också icke så lätta och flytande, att förståndigt folk ej vill läsa dem.»

Den tyska sällskapsvisan framträdde fullt utbildad vid århundradets mitt, men flera årtionden tidigare hade dock försök gjorts att efter dels engelskt, dels franskt mönster skapa en enkel och folklig sångstil. De första voro Hamburgdiktarna B. H. Brockes och Friedrich von Hagedorn och schweizaren Albrecht von Haller. Bäst lyckades Hagedorn att förena tyskt gemyt med fransk grace. På 40-talet odlades lieden av de s. k. anakreontikerna eller Halleskolans diktare. Även dessa efterbildade engelsmän och fransmän, men därjämte följde de grekiska och romerska förebilder: Anakreon och Horatius. Till denna skolas

främsta män höra: Gleim, Uz, Götz, E. von Kleist, Gessner och framför allt Klopstock. Riktningen hade sin högsta glans omkring 1750, då »anakreontikerna» voro Tysklands populäraste skalder. Man började dock finna genren något för ytlig. Man berusade sig med rosendoft och vin, sjöng glödande sånger till vingudens ära, men såg man efter vid deras dryckeslag, fann man snart, att glasen voro i det närmaste orörda. Det var »åsynen av druvans safter», som skapat den egentliga poetiska hänförelsen. Glädjen blev alltför konstlad, och sångarna varierade alltför mycket samma tema. Då man förehöll dem deras nattliga orgier som oanständiga, kunde de med gott samvete var och en för sig svara: »Jag har intet att förebrå mig.» De voro, dessa glädjens sångare, i själva verket — »mycket otörstiga». De mera sansade, som Klopstock och Gleim, lämnade snart riktningen för att odla en högre stil, men deras sånger levde vidare, och kompositörerna återvände ständigt till sina älsklingsdiktare Gleim, Uz, Götz och Kleist. Sällskapsvisan hade avgjort vunnit på denna stilriktning, som ypperligt passade till enkel melodi efter franskt mönster.

Klopstock och Gleims högstämnda allvarliga oden, sedan de lämnat anakreontikernas krets, visade ny väg för sången, och Tysklands bästa kompositörer på den tiden, Gluck, Ph. Em. Bach, Haydn och Reichardt, skrevo gärna melodier till dem. Till och med religiösa sånger som Gellerts »Geistliche Oden och Lieder» blevo genom verkligt ädla melodier i sann mening folkliga och upptogs i dåtidens sångböcker för föreningar och samkväm.

Nyssnämnda samling »Oden mit Melodien» av Ramler-Krause av 1753 och 1755 blev den första, där Berlinskolas musiker deltog. Företaget hälsades med stor förtjusning, och båda utgivarna beslöt därför att utge en ny samling i fyra häften »Lieder der Deutschen» (1767 o. 1768). Där deltog nästan alla Berlinhovets musiker: Ph. Em. Bach, Graun, Benda, Quantz, Agricola. Man skapade t. o. m. ett helt system, efter vilket melodierna skulle »göras». De skulle för det första vara enstämmiga och så enkla, att de lätt kunde läras, för det andra skulle inga »aus theatralischen Sachen geborgte Wendungen» där få förekomma, för det tredje skulle melodien vara så beskaffad, att den även utan ackompanjemang vore fullständig och behaglig.

För hela riktningen bestämmande var emellertid, att både diktare och musiker kommo varandra till mötes, diktarna anpas-

sade sig efter musikernas fordringar, och musikerna satte en ära i att förtydliga, ej fördunkla ordet. Många lietersamlingar ha förord, där litteraturens män säga sig vara stolta över att ha gestaltat sina dikter, så att de lätt kunde tonsättas, och där kompositörerna framhäva, att de velat förhöja det poetiska uttrycket med den »rätta» tonen. Ingen ville skapa för sin egen konst allena. Skalderna erkänna öppet, att de efteråt på musikernas inrådan ändrat sina dikter för att underlätta tonsättandet. Målet var en sång, ej en dikt. Musikerna låta sina vänner poeterna genomse sina melodier och korrigera efter deras önskan.

En centralhård för den nya visan blev fr. o. m. 1770-talet Göttingen, där skalderna Boie, Voss, bröderna Stollberg och Hölty förde stilen vidare. Utanför den egentliga Hainbund-kretsen stodo Herder, Bürger och Claudius, vilka dock noggrant följde själva arten. Goethe stod en tid nära riktningen, men gick snart sina egna vägar, likaså Schiller.

Efter mönstret av »Almanach des Muses», vilken samling fr. o. m. 1765 utkom i Paris, utgav man, företrädesvis i Göttingen, men även i Leipzig, Wien m. fl. städer, s. k. »Musenalmanache», vilka blevo utomordentligt populära ej blott i Tyskland utan även i utlandet, ej minst i Danmark och Sverige. De innehöllo mestadels små sällskapliga visor, och flere försågos även med musikbilagor.

Till Danmark nådde anakreontikernas stil under Klopstocks vistelse därstädes (1751—58, 1763—70), och Ewald blev hans närmaste efterföljare. Egendomligt nog var det framför allt norr-männen i Köpenhamn, som angåvo den egentliga tonen. Sällskapslivet antog liksom i Frankrike och Tyskland formen av klubbar. Man började 1769 med ett »Caffe-Selskab» och skred vidare till litterära och musikaliska föreningar. Det är ett speciellt särdrag för Danmark, att klubblivet lade så stor vikt just vid musiken, vilken ej allenast blev enkel visa utan verklig instrumentell och vokal konsert. Tanken på att taga med den högre musiken uppstod 1778 i Drejers Klub. »Det blev Mode, at alle anstændige Klubber skulde have deres Koncert en Gang om Ugen eller i det mindste hver fjortende Dag. Den ene vilde ikke staa tilbage for den anden. Og denne Mode holdt sig i lang Tid», säger Ravn (Konserter og musikalske Selskaber i ældre Tid, s. 99). Då man ej »konserterade», sjöng man, och det blev en gyllene tid för »klubbvisan», som sällskapsvisan fick heta.

En av de första litterära föreningarna var »Selskab for de skjønne Videnskabers Fremme», stiftat 1757 under hovets beskydd. Den alltför aristokratiska tonen i denna stötte en del, och därför bildades 1772 »Det norske Selskab». Där träffade man norrmän som Wessel, bröderna Vibe, Zetlitz, Brun, men även danskar som Rahbek. Wessel var den självskrivne ledaren, men även andra framträdde, däribland väl främst Johan Vibe, som dock redan 1782 avled. 1793 avslutade klubben sin litterära verksamhet. Under sista tiden stod man på spänd fot med Baggesen, en av den danska sällskapsvisans främste.

Bland de danska musikerna framträdde särskilt Scheibe som representant för den tyska skolans principer om ord och ton som ett. Edvard Storm, själv en god representant för sällskapsvisan, tolkade i en dikt (1782) sin musikaliska medbroders betydelse för sången. Knappast någon diktare har bättre förstått att ge uttryck för tidens hela längtan efter en gemensam sång i dikt och ton på en gång:

Musik og Digtekunst er Søstre. Hver for sig
kan virke Under nok og være sejerrig.
Foruden Ord og Pen den blotte Tone taler,
den græder, fryder sig, beundrer, lokker, maler;
og Sjælen hører det, og Øret det forstaar,
so tidt fra spændte Streng, en vældig Tanke gaar.
Men naar Euterpes Ven med Skjalden sig forener,
naar hin udtrykker, stærkt, hvad denne dristigt mener,
naar, Scheibe! Ewalds Kraft af din Fortryllelse
bli'er understøttet, hvør henrives Hjerterne!
Hvør Dæmning brydes da, ret, som naar tvende Strømme
forenes i sit Løb og Marken overvømme,
de rykker Træer op, de rulle Stene frem,
og den forbavste Dal kan neppe rumme dem.

I Sverige börjar klubbvisan och därmed sällskapssången med Bellman på 1760-talet. Den franska herdepoesien och dryckesvisan begynner väl något årtionde tidigare med Dalin, och vi äga åtminstone en musikalisk visbok i tryck för denna tid: H. Ph. Johnsens »24 oder», 1753.¹ Men likväl fick dryckesvisan och sällskapssången först med Bellman den rätta tonen. 1760-talet var ordnarnas och brödrasällskapens gyllene tid. Främst står Frimurarorden, sedan Utile Dulci, som liksom de danska klub-

¹ En annan samling visor med melodier förekommer som musikbilaga till E. Branders (Skjöldebrands) »Gustaviade» 1768.

barna jämte litterära idrotter ägnade sig åt musik och gav konserter, sedan på 1770-talet Par Bricole.

Den bellmanska sången omfattade nästan alla de grenar, som den franska, tyska och danska sällskapssången inneslöt. Där fanns dryckesvisan, herdedikten, natursången, kärleksvisan och till sist även den sentimentala brunetten. Om den mera än sina utländska släktingar hade dithyrambisk yra, berodde detta på den svenska nationalkaraktären att ej gärna teoretisera i dryck-jom.

Även i musikaliskt hänseende följde den de utländska förebilderna. Ord och ton voro ett, båda födda samtidigt, där fanns den franska chansonens sirliga, behagfulla, rytmiskt skarpt markerade, melodi och den tyska visans troskyldiga enkelhet och naturlighet, här och där med stänk av barnvisa. Om denna sång stod närmast den franska, var detta en följd därav, att Sverige då ej ännu kommit i beröring med de tyska anakreontikerna eller Göttinger Hainbund. Den mera dämpade tonen och sedesammare tyska dräkten passade väl även mindre en diktare av Bellmans kynne. Att man likväl uppfattande Bellmansången såsom närstående Lenngrenska kretsens sällskapsvisa bevisas bl. a. därav, att Åhlström genast, då han fått tryckeri, upptecknade, redigerade och utgav Bellmans Fredmans Epistlar och Fredmans Sånger. Åhlström hade sedan äganderätten till Bellmans sånger och behärskade därför även hela distribueringen. Kellgren för-såg upplagan av »Epistlarna» med ett långt förord, där han i de mest superlativa lovord rekommenderade boken.

Bellman var ej den ende som vid 60-talets slut odlade den glada visan i fransk stil. J. Wallenberg skrev i samma anda en del sånger, vilka meddelades i hans bok »Min son på Galejan». G. O. Tilas diktade även vid samma tid flera skämtvisor, sällskapsvisor och dryckessånger, vilka sedan upptogos i 1780-talets samlingar (Regnérs Svenska Parnassen 1785). Olof Kexels »Mina Tidsfördriv» 1776 följde direkt Bellmans mönster. I övrigt började redan Kellgren omedelbart efter 1777 att då och då anslå sällskapsvisans ton. Vårvisan, tonsatt av Åhlström 1779, utgör en början. Sistnämnda år organiserades även sällskapet Par Bricole.

Det var likväl först på 1780-talet som genren nådde en större utveckling och då under inverkan från tyska anakreontikerna. Hittills hade de utländska litterära strömningarna kommit från

Frankrike och England. Nu däremot började man fästa uppmärksamheten även vid den tyska litteraturen. »Werthers lidande» översattes 1783, och Gleim, Uz, Klopstock och Kleist begynte allt ivrigare läsas. Även Göttinger Hainbunds diktare med Voss, Hölty, Matthison och Claudius vunno förståelse. Gjörwells outtröttliga kamp för Gessner, Gellert, Haller och Klopstock började så småningom krönas med seger. Han erhöll även en speciell éloge från Göttingen härför. 1780-talet var överhuvud mycket rikt på diktsamlingar i den glada genren. Några stå dock närmast Bellmanskretsen. C. A. Roths »Bacchi ströskrifter» 1786 kan ej direkt räknas till visans genre, trots det påtagliga beroendet av Bellman. Regnérs »Svenska Parnassen» 1784 och 85 är särskilt såsom förstudie i anakreontiska genren av betydelse. Ej minst Paykulls där införda översättningar från de grekiska lyrikerna, fingo betydelse för sällskapsvisan. Ej mindre än 11 av dessa försågos med melodier av Åhlströmskretsens musiker. En del av tolkningarna av grekiska original upptogos sedan i Paykulls viktiga samling: »Anakreon, Sappho, Bion och Moschus», 1787. Utile Dulcis »Vitterhetsnöjen» når även med sitt sista fjärde häfte 1781 fram till den begynnande tyska stilen. Lidners särskilt av den engelska känslodikten och den franska Rousseau-stilen påverkade visor passa i stil med den riktning åt sällskapsvisa, som på 1780-talet gjorde sig gällande inom lyriken. Slutligen kunde Kellgren, den främste voltaireisten, ej undgå att påverkas av den tyska mera idylliska genren och publicerade i sin tidning Stockholmsposten flera dikter (däribland ej så få av honom själv), vilka stå Göttinger Hainbundstilen nära. Leopold var väl ej heller främmande för sällskapsvisan, ehuru han på 1780-talet ännu förhöll sig något reserverad. Först på 80-talets sista år framträdde Anna Maria Lenngren och då i direkt anknytning till Åhlströms tidskriftsföretag.

Sällskapsvisans stora glanstid inföll dock med 1790-talet, då den Lenngrenska kretsen angav tonen i svensk vitterhet. Kellgren-Lenngrens tidning Stockholmsposten blev det viktigaste organet för denna diktning och därjämte Åhlströms båda publikationer »Musikaliskt Tidsfördriv» och »Skaldestycken satta i musik». Atterbom kallar den senare publikationen t. o. m. »visornas minnesvård i Sveriges vitterhet» (se cit. s. 23 här). Han nämner sedan även Stockholmsposten som »organ för visan». Man skulle dock kunna tillägga en tredje samling, tryckt i Uppsala, liksom

Skaldest. s. i mus. en årspublikation (i samma duodesformat) och utgiven en lång tid parallellt med denna, dock utan musik och därför ej heller så spridd inom de musikaliska och litterära lagren: »Sommarpromenaden» (1792—1801). Många dikter äro gemensamma, och Uppsalaboken hänvisar ibland direkt till Musikaliskt Tidsfördriv för melodien. »Sommarpromenaden» meddelar dock därjämte även prosabidrag och längre dikter, ballader, epos m. m. Skalderna äro desamma: Kellgren, Lenngren, Franzén m. fl. Propagandan för tysk lyrik är påtaglig, och högst få franska namn förekomma och då vanligen Rousseaus. Båda anse diktarnas namn som en bisak, vilken ej tages med. Till Åhlströms båda musikpublikationer kunna läggas ytterligare två böcker, vilka av honom försetts med musikbilagor: J. Elers' »Glada kväden» (1792), där nästan hela Åhlströmskretsens musiker bidraga: Åhlström själv, Zander, Palm, Frigel, Stenborg, Kraus, Frisch, varjämte melodier lånas från Naumann, Haydn och A. Hiller, samt And. Bergstedts »Humoristen» (1793) med dels nya melodier, dels hänvisningar till Bellman och Elers. Båda dessa samlingar tillhöra väl närmast den äldre riktningen från Bellmans tid, men de ha betydligt mera »moralisk» tendens. Be-tecknande för den nya andan är, att man öppet erkänner, att man sjunger om dryckenskap och kärlek, men ej dyrkar dem i praktiken. Bergstedts förord är på denna punkt intressant som typisk för 1790-talets uppfattning:

»Större delen av dessa visor handlar om dricka och ibland om kärlek; måtte därför ingen tro, att jag uppoffrat mig åt Bacchus och Fröja (de få som känna mig veta annat); ej heller att jag uppmuntrat till dryckenskap och oordentliga begär. Den klass av människor, för vilken jag sjunger, lär svårligen kunna förföras av en fattig visa om livets bekanta nöjen, eller av det fina och lätta skämt, som så naturligen infinner sig i ett gott lag; tro-ligare är, att Bacchii och Fröjas äkta tillbedjare ogärna spilla den tid till en visas avsjungande, som bättre användas till huvudsaklig dyrkan. Slutligen, när man sjunger om vin och flickor, uppmanar man icke till liderlighet; skaparn gav oss båda, icke att missbruka, icke att förkasta; välsignad vare mått-lighet genom den göra de jordens glädje och vällust.»

Boken inledes därjämte med en äkta rousseauansk hållen till-ägnan till modern. Som motto citerar Elers: Den glada sången en utväg skall bli att vårda nöjet i själen. Bergstedts syn på dryckesvisan och moralen är typisk för tiden, den återkommer nästan hos alla tiders skaldar. Liksom de tyska amakreontikerna sjöngo de med otörstig strupe om vinets fröjder, berusade sig av

rosendoft och sjöngo kvinnans lov utan att själva förbli annat än stilla dyrkare av glädjen i dess rena abstrakta form. Man satt ej längre med Fredman och hans supbröder på en krog utan vid kommerserådinnan Anna Maria Lenngrens tebord och hän-gav sig åt vitterlek. Den rena supvisan fanns ej längre utan hade ersatts av en »moralisk dryckessång». Sällskapspoesien omfattade flera andra arter än dryckessången. Man hängav sig åt natur-svärmeri, sjöng om blommor och fågelsång, tecknade lantlivets alla behag, målade trevna hemidyller, jollrade och lekte med barnen, skildrade den ljuva, känslan att göra gott bland de fat-tiga. »Det var en menlös och lycklig tid», säger Atterbom, och tillägger, att han ej utan rörelse kunde tänka på dessa både i god och ond mening enfaldiga sånger (se cit. s. 23).

Man hade fått nya ideal. Den kalla voltaireismens gäckande hänleende var borta, rousseauismens känslofrosseri hade kommit i stället, det tyska gemytets innerliga längtan efter hemmets ro och frid fyllde skaldens bröst med hänförelse. Det var ej Föbus Apollos klarhet och sanning utan den månomstrålade Endy-mions ljuva, himmelska drömliv man bad om, det var ej Venus' förföriska gestalt man besjöng utan den blyga, jungfruliga Hebe, den kvinnliga oskuldens symbol.

1790-talets sällskapssång är ej blott betingad av anakreontiker-nas och Göttinger Hainbunds tyska visa utan även av den danska diktarskolans sällskapssång. Kellgren introducerade själv denna vårt grannlands vitterhet. I Stockholmsposten skrev han 1791 i en not till Leopolds dikt »Byxorna» (vartill ämnet var hämtad från danskan):

»Man bedrar sig mycket, om man tror, att författaren härmed syftat att förringa danskarnas smak. Den inbillning vi göra oss, att såväl i vitterhet som vetenskaper, lärdom och filosofi, äga ett stort företräde för dessa våra grannar, måste härröra av okunnighet eller nationellt högmod. — Man borde därför för att döma om andra nationers litteratur, åtminstone känna deras auktorer till namnen, och nu frågar jag mina landsmän: Huru många ibland eder hava endast hört talas om, än mindre läst, och läst utan fördom vad en Ewald, Vibe, Storm, Wessel, Baggesen, Rahbek, Tode, Zetlitz, Thaarup, Haste, Friman, Monrad, Plum, Riber, Pram, Liebenberg med flera danska poeter skrivit; alla ansedda i Danmark för män av snille, och de flesta ännu levande?»

Själv skrev Kellgren flera dikter efter danskt mönster, så »Den nya skapelsen» efter Baggesens »Den anden Skabelse» och »Till Kristina» efter samme diktares »Aabenbarelsen». Ewalds

»Passionsoratorium» infördes i svensk översättning i Stockholmsposten 1791 och där upptogs sedan 1792 Baggesens »Lydia» och »Till Psychorion», båda i översättning av Kellgren själv. Baggesen kallas »en av de yppersta nulevande danska poeter»; i Bergströms översättning följde samma år Baggesens »Kallundborgs krönika». 1793 meddelade tidningen Baggesens »Fredriks vålnad» och Wessels »Smeden och bagaren», båda översättningarna av Kellgrens hand; därjämte visor av Rahbek, Thaarup, Baggesen, Wessel och Storm, en del översättning av Anna Maria Lenngren; 1794 Baggesens »Då jag var liten», Schack Staffeldts »Ode till sällheten», översatta av Kellgren; vidare sånger av Plum, Zetlitz, och Brun. Det danska inflytandet fortsatte till in på det nya århundradet, då Napoleonskrigen ställde de båda länderna i harnesk emot varandra.

Samtidigt med de första danska dikterna följde Anna Maria Lenngrens sällskapsvisor i Stockholmsposten och Åhlströms tidskrift, och 1793 trycktes de första visorna av Franzén. Kellgren, som upptog dem i sin tidning, hälsade den nye sångarbrodern med orden: »Han sjunger så, som jag kunde önska att sjunga.» Den unge finske skalden lämnade dikterna »Ynglingen och mannen», »Den fattiga modern», »De små», »Den fattiga flickan», »Till en ung flicka», »Min sista», »Människans anlete», »Den gamle knekten», »Den olyckligt döve» och »Den lyckligt döve». Kort efter blev en ny finsk skald av samma blida lynne upptagen i kretsen: Choræus. Det blev Baggesens »Då jag var liten», som med Åhlströms melodi i Choræus' svenska tolkning snart skulle sjungas i slott som hydda. Ämnessfären var densamma hos Choræus som hos Franzén: »Änkans visa», »En suck från altaret», »Den högtidliga förlovningen», »Till försonligheten» — alla med melodier av Åhlström, »Minnet och hoppet» med F. J. Lithanders melodi, »Sång till en ung flicka vid hennes mors död», »Idyll» m. fl.

Den akademiska skolans män med Leopold följde Kellgrens höga föredöme och skrevo sällskapsvisor. Hit höra t. ex. dikter av A. G. Silfverstolpe: »Sällheten», »Anakreontisk visa», »Den åldriges minne» i musik av Åhlström och Palm; Johan Stenhammar med »Visor efter Rahbeck» och andra danska skaldar (»Syrrack vill en sats»), »Poeter prisa mången gång», »Ej hade Carl Magnus», »Forntiden hade», »Fribryggarens ordensvisa» o. a. med melodier av Åhlström eller Gleisman; K. J. Lindegren med sånger

som »Till mitt hjärta», »Ballad» (»Jag vid min harpa»), »Lilla Calle», »Den lyckliga barndomen», »Tiggaren» — alla med musik av Palm; Blom med »Visa för de fattiga» (efter Thaarup), även med musik av Palm; finländaren Tengström med »Sällskapsvisa» (»Mer lycklig än Kresus») med musik av Åhlström; Kullberg med en »Visa» (»Hebe, se naturen»); och många andra mindre betydande skaldar. Titlarna ha kunnat ge en ungefärlig idé om dessa visors innehåll. Men långt utöver alla i popularitet stodo dock Anna Maria Lenngrens sånger, vilka prisades såsom de allra yppersta: »Till ungdomen», »Förnöjsamheten», »Min sällhet», »Kom låt oss livets vållust smaka», »Visa i anakreontisk stil», »Måttlighetens skål», »Gumman», »Fröken Lise», »Bordvisa», »Lycklig den», »Gumman», »Den lilla tiggarflickan», »Kyrkogården», »Vauxhallen», »Bordvisa» (»Sjungen vänner»), »Mirza», »Hymn», de flesta med musik av Åhlström, men även till toner av Palm, C. Stenborg, Du Puy, Gleisman, Hæffner, Wikmansson och andra av den Åhlströmska kretsens tonsättare.

Med det nya århundradet försvunno så småningom en stor del av dessa skaldar. Det danska inflytandet började avtaga, den troskyldiga, barnsliga tonen försvann, rimsmidarna kommo i stället och varierade det gamla temat; dryckesvisan blev faddare och mera prosaisk.

Ej mer vill jag sjunga om druvornas saft,
Så framt man ej vinprisen fäller;
Vårt vin har ej mycket av anda och kraft
Och kanske av druvan ej heller.
Dig, menlösa todde, dig helgas min röst,
Dig, guldgula sköna Jamaica,
Den tarvliges överflöd, enslingens tröst
Och vilans tinctura thebaica!

Så sjöng sällskapsvisans främste diktare, Valerius, sedan Franzén och Lenngren lagt ned sina strängaspel.

Bäst lyckas Valerius i sina försvenskningar av Mozarts sånger, vilka väl direkt tillkommit på uppmaning av Åhlström: »Kom sköna maj, och blicka», »Mig lockar ingen», »Du som åt dina bygder», »Mot mig är lyckan», »Vi gossar, vi vandra», »Dig ensamhet, dig helgar», »I skuggan av en trogen lind», »Guds änglar själva gråta», »Förr levde, så berättar», »I mina dar på jorden». Några äro direkta översättningar, andra åter nya dikter till den store Salzburgmästarens toner. Även hans sång till Hurkas melodi, »Jag hälsar dig fredliga flaska», torde höra till de bästa.

Vid årtiondets mitt kom så till sist Wallin, men det tyckes som Åhlström haft svårt att finna toner för hans visor och ej heller lyckats finna några andra kompositörer för dem. De blevo ej alls representerade i hans böcker. Men 1828 långt efter, sedan Wallin upphört att dikta sällskapsvisor, hälsade han i en vacker hyllningssång »ordensbiskopen» på hans födelsedag: »Gode herde, se med välbehag.»

Anna Maria Lennngrens sista sång »Mårten Holk» (1816) utgör en vacker avslutning på sällskapsvisans period. Skaldinnan lär själv ha sagt om Åhlströms musik till denna visa: »Här är musiken kvickare än orden.»

*

Vad som gav sällskapsvisan liv var ej blott dess melodi utan även dess framförande. Då Atterbom talade om Åhlströms »Skaldestycken satta i musik» och sällskapssången betonade han, att man på den tiden lade särskild vikt vid orden och föredrog sången så, att man noga kunde följa innehållet. Andra författare, som sammanfattat sina minnen från tiden, när seklet var ungt, framhäva även det konstnärliga utförandet av sången. Beskow nämner i sina »Levnadsminnen» (1870) några av de yppersta tolkarna av visan:

»Det var ännu både sällskapssången och vismelodiens gyllene ålder. Sådana visor som Kellgrens, Franzéns, Valerii, Wallins m. fl., och sådana vismelodier som de bästa av Åhlström, Palm, Collin och andra ha ej många ländrar att framvisa. Man kan säga, att denna vitterhetsart är, både i fråga om sammansättning och utförande, utdöd. På de senare 30 eller 40 åren är väl knappt någon visa skriven, som vad man kallar tagit fart, och på 20 år har jag ej hört någon sjungas såsom den fordom föredrogs, isynnerhet då fråga är om dryckesvisor. Huru romansen, folkvisan och visan i allmänhet bör föredragas, har Jenny Lind ådagalagt. Med samma dramatiska liv och objektivitet utfördes en bordsång av Karsten. Efter honom bildade sig Collin, Howing och Bruce. Den berömde Lundström var borta före min tid, men de, som hört honom, ansågo honom såsom den svenska dryckesångens skapare. Han var dock endast natursångare. Karsten, begåvad med den skönaste stämma som Sverige frambragt och tillika den yppersta dramatiska sångare vi ägt, gav åt visan all den lyftning, karaktär, liv och hänförelse, varav den är mäktig. Då han sjöng t. ex. Franzéns Gode gosse, glaset töm, eller Valerii Jag hälsar dig fredliga flagga, gav han en hel idyllisk scen. Öövertäfligast var han dock måhända i Kellgrens sånger: Blodet brinner — Det var en gång en man av dygd — och Ensam i min hyddas famn. Hos alla sångare av denna skola voro huvuddragen känsla, sanning i uttryck, klarhet i ton och

ord. Du Puy lade därtill kvickhet och behag i högre mått än någon av de övriga. Då dessa egenskaper äro svårast att härma, blev han också nästan utan efterföljare. Detta skifte av sällskapsång fortfor till inpå 1820-talet, då, genom Harmoniska sällskapets uppkomst, den flerstämmiga sången blev så allmän, att kvartetten snart överallt trädde i den enkla visans ställe. I musikaliskt hänseende var det oftast en vinst, men mindre i poetiskt, ty med undantag av de sånger, till vilka Valerius skrev orden, och Du Puy eller Cru-sell musiken, och vilka således voro inhemska, voro de övriga mest tyska, både till ord och musik, stundom medelmåttigt återgivna i vårt modersmål, till dess den flerstämmiga folkvisan upptogs, kommen från Uppsala, och återförde den inhemska sången.»

Andra källor tala även om, huru manskvartetten så småningom lät den glada sällskapsvisan förtvina. B. E. Malmström säger om den gamla sällskapssången:

»I dessa våra fäders glada dagar brukades vid kalaser, icke egentligen drickskalaser, utan festliga middagar, att vid måltidens slut framsätta bålur av mer eller mindre oskyldigt innehåll, medan gästerna ännu kvarsutto vid bordet. Det hörde då till saken, att någon av de närvarande skulle roa de övriga med en solosång, som halvt sjöngs, halvt deklamerades, och vid vars slutstrofer hela sällskapet ofta instämde i korus. Härvid var själva utförandet visserligen icke likgiltigt: var rösten god, så var det så mycket bättre — var den medelmåttig, så höll man den också till godo; men huvudsaken var alltid innehållet av visan. I vår tid av virtuositet är förhållandet för det mesta omvänt: när numera den högtidliga champagnen serveras, vill man höra en kvartett, helst mångdubblad, som man alltför gärna tillåter att svälja orden i de toner, som i alla fall äro huvudsaken. Jag är ej nog förmåten att vilja avgöra företrädet mellan de olika tidevarvens metoder: men säkert är, att våra förfäder ville framför allt ha roligt i sina samkväm, och att de hade det på sitt vis och isynnerhet därigenom att de aldrig gjorde allvar av nöjet utan behandlade både drycken och dryckessången såsom en ögonblicklig vederkvickelse, och att poesien på detta enkla vis vann mera än musiken på vårt nu brukliga. Poeternas talang anlätades för sådana tillfällen, och man har detta tidevarvets muntra krav att tacka för många av de gladaste, de mest humoristiska, och tilläggom, även ofta de täckaste toner, som klingat på den svenska lyran.»

III

Åhlströms tidskrift »Musikaliskt Tidsfördriv» var i början tänkt som universell musiktidskrift med såväl utdrag ur operor och pianostycken som sällskapsvisor. De utländska förebilder han följde voro mestadels tyska, där visan förekom tillsammans med operaarian. I första årgången 1789 nämnes en sådan tysk musik-

tidskrift, Reichardts »Musikaliskt Konstmagasin», såsom källa, varur han tagit en polonäs »att tjäna som exempel på rätta polska-karakteren». Reichardt var just vid den tiden främste representanten för den tyska lieden, och Åhlström hade säkerligen en rätt god kännedom om hans sånger. En annan äldre representant var Gluck, och även några av dennes Klopstockoden medtogos i de första årgångarna. Eljest var det nog ej Åhlströms mening att blott taga utländska sånger i svensk översättning. Tvärtom koncentrerar han sig mycket tidigt på svenska bidrag så snart det gäller solosånger, allt under det att han är mera internationell då det gäller pianokompositioner eller sceniska stycken. I allmänhet är han rätt noggrann med att meddela kompositörernas namn, men i likhet med Uppsalasamlingen utelämnar han principiellt diktarnas namn. Det är därför ej lätt att identifiera skalderna, och i den översikt, som här följer, har jag måst utelämnat en del textförfattare, vilka jag ej lyckats finna.

Av första årgångens (1789) musikbidrag kunna följande räknas höra hit:

- Hft. 1. Min levnad har ständigt; komp. ej nämnd; text av Sjöberg.
 2. Mitt ömma hjärta; mus. av Walter.
 4. 6. Kom muntra löje; 2 mel., en av Åhlstr., en av C. Stenborg.
 8. Låtom bekymret försvinna; duo; komp. ej nämnd; Å. har blott följ. ant.: »denna piece är italiensk»; text av A. M. Lenngren.
 9. Sälla förflutna dagar; komp. ej nämnd; text av Lenngren.
 10. Lagg av min vän; mus. av Palm; text av Kellgren.
 12. Ungdom du vars hjärta; mus. av Åhlstr.; text av Lenngren.

Denna första samling av 9 vismelodier utgöra således den svenska vissångens början. Själv framträder Åhlström ej dominerande, Anna Maria Lenngren har givit de flesta texterna; jämte henne Kellgren och Sjöberg.

Just de svenska sångerna torde ha väckt en viss uppmärksamhet, ty året därpå ökar han antalet till 12, däribland en utländsk, som möjligen tagits med som prov, huru man behandlade motsvarande sånger i Tyskland:

- Hft. 1. Bröder se bålen; mus. av Kraus; text av Lenngren.
 2. Du som i höghet; Åhlstr.; Lenngren.
 4. Du som av skönhet; komp. ej nämnd; text av Kellgren.
 9. Tyst stod maj; Gluck; ode av Klopstock.
 10. O du som i ditt hägn; komp. ej nämnd; kör o. duo uppf. i Utile Dulci.

12. Ljudet kan väl aldrig; komp. ej nämnd.
 15. I stillhet gömd; komp. ej nämnd; Lenngren.
 20. Fyllda glas och fyllda; komp. ej nämnd.
 24. Kom muntra löje; mus. av greve Barck (se 89: 4).
 24. Kom låt oss livets; Åhlstr.; Lenngren.
 26. Segrande furste; text av Bellman; i anl. av hertig Karls återk. fr. kriget.
 30. Till nöjet alla hjärtan; komp. ej nämnd; Lenngren.

Även i denna årgång har svägerskan bistått honom med de flesta texterna. En egendomlighet är, att så få kompositörsnamn äro meddelade. Detta tyder på, att dessa melodier lånats utifrån och närmast från operarepertoaren. Man märker, att Åhlström ej ännu kände sig riktigt säker i formen. Själv griper han endast undantagsvis till pennan, och hans vänner vilja ej heller bispunga med någon originalmelodi. Så småningom försvinna dock dessa musicklån, och formen blir fast och bestämd såväl till melodi som ackompanjemang. Årgången 1791 har 10 till visans område hörande melodier:

- Hft. 6. Blodet brinner; komp. ej nämnd; Kellgren.
 15. Då Bacchus bor; komp. ej nämnd; Paykull.
 17. Min vän, vad batar oss; Urföraktaren; Åhlström.¹
 17. Bröder se bålen; 2 mel. av Stenborg o. en musikälsk. (se 90: 1).
 18. Öde, om du vill; mel. av musikälsk.
 19. Tag hit min lyra; Palm; Lenngren.
 19. I stillhet gömd; mus. av Karsten.
 22. Återigen med livande; Å.
 30. Sök dig förnöjsamhet; Å.

Ännu vågar sig Åhlström ej riktigt fram själv, han får hjälp mera av musikälskare än fackmusiker, och lånar fortfarande rätt ofta melodier. Något bättre är följande år (1792), dock med mindre antal melodier (7):

10. Mänska känn ditt; Å.; Lenngren.
 13. På spåda myrtenkvistars blad; Palm; Paykull.
 18. Jag sjunga vill om Trojas; Palm.
 22. När till en blygd; komp. ej nämnd.
 24. I vårens skugga; Kraus.
 28. Låt oss Bacchi ära; Palm.
 29. Fästom då, förrän; Palm.

¹ Denna sång utkom även för sig på danskt förlag: »Urföragteren af Åhlström» (med dansk övers. av texten).

Året 1792 bildar i den svenska sångens utvecklingshistoria en vändpunkt. Då utkom Johan Elers' »Glada kväden» med en synnerligen god musikbilaga, efter all sannolikhet redigerad av Åhlström. Av de 50 sångerna jämte företal (på vers med särskild mel.) äro ej mindre än 21 av namngivna tonsättare, en musikälskare skrev en melodi, 20 lånas utan angivande av källa, och för 9 sånger hänvisas till andra toner i samma samling. För en visa (n:r 4 »När ömhet») bör melodien sökas i Mus. Tidsf. 1789: 7. Den där meddelade är Åhlströms sång för teaterstycket »Den bedragne Bachan»: »När kärlek härskar». Utgivaren har således funnit denna även passa till enkel visa. Räknas denna melodi med, blir antalet sånger av Åhlström i samlingen 6. Stenborgs nitiske kapellmästare J. D. Zander bidrager med 4 och Stenborg själv med 3 melodier, Palm har likaledes 3, Kraus, Frigel och Frisch vardera 1. Sedan komma tre utländska kompositörer: Naumann, Haydn och Ad. Hiller, vilka således öka antalet lånta melodier till 23. Naumanns melodi är den kända marschen ur operan Gustaf Vasa, som ännu i dag lever till Bellmans sång: »Så lunka vi så småningom». Även två av de obetecknade äro lätt igenkännliga: n:r 16 »Att den vällust måtte smaka» till melodien av Bellmans »Fjäriln vingad syns på Haga» och n:r 42 »Gud ske lov en önskad fred» (»Då freden firades 1790») till »Gustafs skål» (»svenska folksången»). Bellmanssången har således ej varit utan inflytande på musiken till denna samling.

Året efter 1793 utkom en ny liknande sångsamling, även den med musikbilaga: Anders Bergstedts »Humoristen». Ehuru ingen kompositör här är nämnd, kan man taga för givet, att Åhlström — som naturligtvis tryckte noterna — haft sin hand med även vid redigeringen av musiken. Vid en sång (n:r 16 »Käte vigdes vid Roger») hänvisas till företalet (på vers med melodi av Åhlström) i Elers' »Glada kväden». Melodien är en annan men liknar rätt mycket Åhlströms, och hänvisningen avser sannolikt, att även denna melodi kan brukas. Vid tre sånger anmärkes, att mel. skall sökas i Mus. Tidsf.: n:r 4 till Åhlströms mel. »Kom låt oss livets vällust» (1790: 24); n:r 7 till Kraus' sång ur Visittimman: »Hör mina ömmar suckar» (1789: 1); n:r 9 till »Till nöjet alla hjärtan» (1790: 30), av onämnd kompositör. I övrigt förekomma två hänvisningar till Bellmans »Fredmans sånger»: n:r 12 till Bellmans n:r 19; n:r 15 till n:r 48. Åtta melodier äro meddelade med helt

och hållet samma behandling av ackompagnemanget som hos Åhlström och således med all sannolikhet av hans hand.

Vid ungefär samma tid utgav Åhlström i särtryck en Elegi »Helena»: »Långt från dessa berg», en av hans få genomkomponerade sånger.

Det är mycket troligt, att dessa två vissamlingar ha givit idén till den sannolikt 1793 påbörjad stora serien »Skaldestycken satta i musik», vilken liksom Elers' och Bergstedts böcker ha en textavdelning med alla verserna till var dikt, tryckt i boktryck (hos annat tryckeri) och en musikbilaga stucken i koppar som vanligt nottryck. Det hade vid långa dikter visat sig obekvämt att i Mus. Tidsf. trycka hela texten efter melodien och därmed minska på utrymmet för musiken, som ju var huvudsaken i denna publikation. Även ställde sig trycket i kopparstick väl dyrt härför. Åhlström valde därför ett nytt utgivningssätt i bokform (mindre format än hos Elers och Bergstedt), och han kunde på så sätt tillfredsställa såväl de litterärt intresserades önskan att få en bok att läsa i bekvämt format som musikvännernas att få en notbok.¹

En olägenhet visade sig emellertid snart med avseende på publicerandet av visor i två skilda serier. Båda hade ej samma publik, tidskriften köptes blott av de direkta musikvännerna, skaldestyckena däremot blott av de litterärt intresserade. Denna svårighet löstes emellertid fr. o. m. tredje bandet av vissamlingen på så sätt, att en del visor upptogs i båda serierna. Han inleder band III med ett förord, där det heter:

»För att ännu mer göra sig förtjänt av den benägenhet, varmed allmänheten behagat emottaga de tvenne föregående delarna av detta lilla arbete, har utgivaren, efter det råd honom blivit meddelat, föresatt sig, att rikta varje hädanefter utkommande del därav med ett och annat av de poemer, som finnas i Musikaliskt Tidsfördriv införda. Detta verk, ehuru innehållande flere skaldestycken av utmärkt förtjänst, synes likväl mer hava tillvunnit sig musikidkarens än vitterhetsälskarens uppmärksamhet, då det närvarande åter är ämnat för bægges nöje.»

Åhlström utlovar, att häftet ej därigenom skall bli mindre utan fortfarande meddela 16—18 nya skaldestycken per gång. Han håller detta löfte t. o. m. band XI, men sedan sjunker antalet ned till 15 i band XII (1804) och 14 i band XIV (1806), däremot har XIII (1805) och XV (1807) ännu 16. Mellan band XV och

¹ Formatet på Sk. s. i mus. motsvarar närmast de tyska Musenalmanackornas och även de diktsamlingars med musikbilagor, som varje år utgävos.

XVI ligger en tid av två år, och det synes som om vid tiden 1809 intresset något avstannat. Mus. Tidsf. hade i början nästan varje år 8—12 visor, men efter 1809 blev det blott några få: 1809 blott 1, 1810 3, och 1811 och 12 ingen. Band XVII av Skaldestd. utkom först efter 7 år (1816) och då med blott 14 sånger. Efter ytterligare en paus på 8 år följde så sista bandet (XVIII, 1823) med 14 melodier. Den egentliga tiden för sällskapsvisan är alltså 1793—1809, och av dessa år är det mest de tio första (1793—1802), då tio band av Skaldestd. utkommo, som bilda den stora perioden.

Med året 1793 utkom ej blott Bergstedts 16 sånger och Skaldestd.-häftets 15 dikter (17 melodier) utan även Mus. Tidsf:s 12 — alltså en ovanligt rik skörd. Av de två senare samlingarnas 29 melodier äro ej mindre än 14 av Åhlström. Det synes således som om det ingående sysslandet med visan under 1792 och 93 även gjort utgivaren mera förtrolig med formen. Även ur litterär synpunkt innebär året 1793 en vändpunkt. Förut var det mest svägerskan, som gav Åhlström mera betydande dikter. Nu tillkommo flera andra skaldar, i främsta rummet Franzén, men även Kellgren (som dock även förut bidragit med ett och annat), Lidner och Leopold.

Den nya publikationen hälsades med stor förtjusning, och 1814 måste Åhlström utge en ny upplaga av första bandet.¹ Även band IV (1795) utkom i nytryck 1816. I de första årgångarna märkes ett deciderat intresse för den danska poesien, i början mest Baggesen, men sedan även Thaarup, Rahbeck, Zetlitz. Ungefär 1800, samtidigt med att inflytelserna från grannlandet inom litteraturen börja avtaga, slutade även de danska visorna i Åhlströms publikationer.

Band I av Skaldestd. ha följande sånger:

1. Det var en gång en man; visa efter Rahbek; mus. av Åhlst.
2. Här vid denna silverbäcken; 2 mel.; en av Palm, en av Åhlstr.
3. Var skall min ängslan; mus. av Palm (m. kör).
4. Sällhetsskapande förmåga²; mus. av Åhlström; text av Leopold.
5. Maria flög av sängen opp; 2 mel. båda av Åhlstr.; text av Kellgren.
6. Catrina i sin fällbänk låg; mus. av Hæffner; text av Lenngren.

¹ I denna 2. uppl. finnes tryckår; i första uppl. saknas årtal, och man är således ej fullt säker om, när första årg. utkommit. Allt talar dock för, att det riktiga året är 1793. Även flera av de följande årgångarna äro odaterade.

² I Upps. Tidn. ¹⁰/₆ 1809 meddelas en sång »Bröder, våra glas vi fyller» till mel. »Sällhetsskapande förmåga».

7. Redan hann sin purpurslöja; mus. av Hæffner; text av Lenngren.
8. Det var i Saimen; mus. av Palm; text av Franzén.
9. Gläd dig i din ungdomsår; mus. av Palm; text av Lenngren.
10. Hur rördes jag ej; mus. av Åhlström; text av Lidner.
11. Nej mänsklighet; mus. av Åhlström; text av Lidner.
12. Unga flicka i din vår; mus. av Åhlström; text av Franzén.
13. O. vad är som sårar; mus. av Åhlström; —.
14. Jag i min oskuld; mus. av Åhlström; —.
15. Skön som Cyperns; mus. av Åhlström; text av Kellgren.

Mus. Tidsf. 1793 har samtidigt följande 12 visor:

- Hft. 4. När ifrån den stilla månan; Gluck.
7. Låt statskloke män; —.
 13. O sällhet, var finner; —.
 14. Det var en lag i Grekland; Åhlstr.
 17. Den mänskovän; Palm; Lenngren.
 18. En dåre för sin framtid; Åhlstr.; Lenngren.
 19. Ibland en munter; Åhlstr.; Paykull.
 20. Han som ensam; Palm; —.
 21. Ödet skulle fritt; Kraus; —.
 22. Vem är den störste; Wikmanson; —.
 25. Naturen mig lärde; »Musikkännare»; —.
 28. Dors, mon enfant; »Musikkännare»; —.

De lånta melodierna äro således blott tre, och kompositörerna i allmänhet de bästa svenska: Åhlström, Palm, Kraus, Hæffner och Wikmanson.

Året 1794 har även en gedigen samling av både dikter och melodier. Bland skalderna framträda nu Franzén, Lenngren, Kellgren, Silfverstolpe, Oxenstierna och Paykull, bland kompositörerna: Åhlström (med 10), Palm, Hæffner, Zander, Kraus och Byström. Ej mindre 19 dikter utgivas i Skaldestd. och 8 i Mus. Tidsf. De förra äro:

1. Gustaf Adolf utsedd; Åhlstr.; Oxenstierna.
2. Vinterns välde lyktar; Åhlstr.; Kellgren.
3. Kom, enslighet, ja; Åhlstr.; —.
4. Fröken Lise; Åhlstr.; Lenngr.
5. Då månen blickar; Åhlstr.; —.
6. Menar du min bror; Åhlstr.; Silfverst.
7. Länge fängslad; Åhlstr.; Paykull.
8. Milda hopp; Kraus; —.
9. Jag är lycklig; Zander; —.
10. Skål för den jord; Hæffner; Franzén.
11. Yngling kransa; Palm; Silfverst.
12. Selma i sin vagga; Hæffner; Franzén.

14. Ensam i den skumma; }
 13. Unga, muntra, sköna flickor; } mel. nr 2 i del I.
 15. Var är Cypern; Palm; Franzén.
 16. Du med trängande rop; Åhlstr.; Kellgr.
 17. Goda gosse, glaslet töm; Palm; Franzén.
 18. Ensam i min hydda; Åhlstr.; Kellgr.
 19. Snabb flyktade min; Palm; Silverst.

Mus. Tidsf. 1794 meddelar:

- Hft. 1. Du yngling, som ännu; — —.
 3. Toma glas i gott kalas; —; —.
 6. Naturen mig lärde; Byström; —.
 10. Point de tristesse; Kraus; —.
 19. Av jord du kommen är; Åhlstr.; —.
 24. Goda gosse = Sk. II: 17; Palm; Franzén.
 24. Se källan, se lunden; Kraus; —.
 30. Säg mig att dricka; — —.

Nästa band III, 1795, av Skaldestd. har ännu flera dikter (21) — därav dock en del förut i Mus. Tidsf. meddelade (se förordet) — av de bästa dåtidens skaldar: Franzén, Leopold, Lenngren, Blom, Paykull, Silfverstolpe och Choræus; Mus. Tidsf. har 8, däribland av Paykull och Silfverstolpe. Kompositörerna äro också de bästa: Åhlström, Palm, Wikmanson, Gleisman, Stenborg och Byström.

Skaldestd. band III ha följande dikter:

1. Vid havet, på ensliga; Åhlstr.; Leopold.
2. Det var en tid; Åhlstr.; Choræus.
3. Hör, min vän; Åhlstr.; —.
4. Hopp om den tid; Palm; —.
5. Sov, min söta gosse; Åhlström; Franzén.
6. Drivan knarrar; Åhlstr.; Lenngr.
7. Han, som en dag; Palm; Blom.
8. När jag dricker; Åhlstr.; Paykull.
9. Gryningen av dagens gud; Stenborg (imitation);
10. Från den tid jag spädast; Åhlstr.; Lenngr.
11. Må Cytherens blommor; Palm; Paykull.
12. Du själ utav min själ; Åhlstr.; Silfverst.
13. Vi skådar du med sårat; Stenborg; Leopold.
14. När jag den djupa; Åhlstr.; Paykull.
14. Jag redan ålderdomen; = nr 14; Paykull.
16. Förgäves letar du; Palm; Silfverst.
17. Jag ren av alla flickor; Åhlstr.; Paykull.
18. Atis uti raseri; Palm; Paykull.

19. O du som räknat; Palm; Silfverst.
20. Ungdom du vars; Åhlstr.; Lenngr.
21. Öde, om du vill; = nr 20; —.

Mus. Tidsf. 1795:

- Hft. 11. Hopp om den tid; Byström; —.
 13. Vad ljudet utav älskarns röst; Stenborg;
 13. Må Cytherens = Sk. III: 11; ny mus. Gleisman; Paykull.
 15. Tomma glas; Wikmanson; —.
 16. Genom dalens stilla famn; Byström; —.
 19. Om hoppet sin stråle; Gleisman; —.
 19. Jag lämnar er på borgen; Bellman.
 30. Allt förvandlas skall; Gleisman; Silfverst.

Skaldestd. band IV (1795) har 17 dikter av Lenngren, Stenhammar, Paykull, Blom och Franzén samt 18 melodier av de förut kända viskompositörerna Åhlström, Wikmanson, Palm och Gleisman:

1. Lärde med fåfång; Wikmans.; Lenngr.
 2. Den fromma; Gleisman; Lenngr.
 3. Syrach vill en sats; Gleisman; Stenhammar.
 4. Viss är döden; Åhlström; Blom.
 5. Den vinterliga stormen; Palm; —.
 6. Sänd av Jofur; Åhlstr.; Lenngr.
 7. Se hon kommer; Åhlstr.; Lenngr.
 8. Jorden, av Skaparen; Wikmanson;
 9. Lycklig den, med sorgfritt; Palm; Lenngr.
 10. Poeter prisa mången; Åhlstr.; Stenhammar.
 11. Vet söta pappa, då jag; Åhlstr.; Franzén.
 12. Vi prisa så högt; Gleisman; Lenngr.
 13. Om hoppet sin stråle; —; —.
 14. Ve den mörke vise; Åhlstr.; —.
 15. Fortiden hade ett; Åhlstr.; Stenhammar.
 16. Då först man livets; Åhlstr.; —.
 17. Hundra tempels; —; Paykull.
- Ny mel. av Wikmanson till Skaldestd. III: 7. Han som en dag.

1796 års årgång av Mus. Tidsf. har 12 visor:

- Hft. 5. O död, var är din udd; musikälsk.;
 8. Min hjord är allt; Åhlstr.
 8. När till en blygd; Åhlstr.
 8. Lycklig den med sorgfritt; Gleisman.
 9. I min ungdom sade tant; —; Lenngr.
 11. Bort sorg och bekymmer; Gleisman; Tengström.
 11. Ensam i min hyddas famn; Åhlstr.; Kellgren.

14. Låt en sniken; Åhlstr.; —.
14. Hör min vän, det är ej; Åhlstr.;
19. Nannas siska i sin bur; Åhlstr.; Lenngr.
23. Det var en tid jag kallades; Byström; Kellgren.
25. Snart är din sällhetstid; Palm; Lindegren.

Band V av Skalde. utkom samma år (1796) med 16 visor av Lenngren, Franzén och Paykull och melodier mestadels av de förut kända kompositörerna:

1. På fältet, där blodströmmar; Trasten; Lenngr.
2. Magister Mal; Åhlstr.; Lenngr.
3. Den stackars Nelli; Åhlstr.; Lenngr.
4. Det var natt; Åhlstr.; Lenngr.
5. Nannas siska; Palm; Lenngr.
6. Rätt nu av mina; Gleisman; Franzén.
7. Cornelius, lik sin; Trasten; Lenngr.
8. Julie var danad; Åhlstr.; Paykull.
9. Min Zethos; Åhlstr.; —.
10. Jag saknar all; Åhlstr.; Lenngr.
11. På hinsidan jorden; Trasten; —.
12. När sänkta rullgardin; Åhlstr.; Lenngr.
13. Tyst satt jag; Gleisman; —.
14. Varma yngling; Åhlstr.; —.
15. Hilda svävar; Palm; Lenngr.
16. Låt mjältsjuka; Himmer;

1797 års Mus. Tidsf. här:

- Hft. 1. Milda hjärta, känn min låga; Hæffner.
 6. Gamla Didrick; Du Puy; —.
 6. Förr'n solens; Palm; —.
 7. Ej er jeg Konge; —.
 9. Snart mitt hjärta; Palm; —.
 10. Se solen, hur; —.¹
 11. Sjungom vänner; —; Lenngr.
 14. Kom glädjens vän; —; —.
 14. Bröder, se bålen; Åhlstr.; Lenngr. (jfr M. T. 1790:1).
 18. För Edert väl dess; Åhlstr.; —.
 18. Ej äran gör nog; Åhlstr.; —.
 21. Milda hjärta känn; Hæffner; —

¹ Enl. Beskow, Minnesbilder, mus. av Du Puy; P. C. Boman omtalar i Tidn. f. mus. 1855, s. 234, att melodien till denna sång sedan anpassades till texten »Välkommen, å måne, min åldrige vän» och att den »snart sagt blivit en nationalmelodi». I Upps. Tidn. 17/10 1806 meddelas en »Dryckes-visa» (»Lycksalig den man som är liten och tjock») och som mel. hänvisas till »Se solen hur».

Skalde. band VI (1797) innehåller 19 sånger av Lenngren, Lindegren, Stenhammar och Franzén. Av nya kompositörer märkas Du Puy och Müller:

1. Milt du sänker; Müller;
2. Jag sitter i mitt; Åhlstr.; Franzén.
3. I som tömmen; Müller; —.
4. Glad då hon en lycklig; Åhlstr.; —.
5. Längre vandrade; Palm; Lindegren.
6. Jag har i kojan; Åhlstr.; Franzén.
7. Ren vårens sol; Åhlstr.; —.
8. Jag sjunger icke om; Åhlstr.; —.
9. Ej hade Carl Magnus; Åhlstr.; Stenhammar
10. Jag är en man; —; —.
11. Lätt du kan av mina; Du Puy; Lenngr.
12. Jag vid min harpa; Palm; Lindegren.
13. Till vinets och vållustens; Du Puy; —.
14. Broder, tag glaset; Müller; —.
15. Först till blod; Åhlstr.; —.
16. Stundom kring; Åhlstr.; Lenngr.
17. Lilla Calle sprang; Palm; Lindegren.
18. Vauxhallen börjas; Åhlstr.; Lenngr.
19. Bröder se bålen; Du Puy; Lenngr.

Mus. Tidsf. här 1798 blott fem sånger:

- Hft. 7. O, flyktade behag; Byström; —.
 7. Det var i Saimen; Müller; Franzén (jfr Sk. I:8).
 20. Sällhet, jag sökte dig (Lydia o. Arist); Hæffner-Valerius (lyrisk monolog).¹
 23. Olycklig den, ifrån sin; Lithander;
 25. I herrar jag vill er; Byström; —.

Skalde. band VII (1798) har 15 visor av Lenngren, Lindegren, Stenhammar och Franzén och melodier av Åhlström, Palm, Lithander, Müller, Hæffner och Gleisman:

¹ Om denna komp. utspänn sig en rätt skarp strid mellan Valerius och Hæffner, vilka båda ville ha äran av komp. (se härom C. A. Forssmans Hæffnerbiogr., 1872). Komp. är ett mycket intressant exempel på Zumsteegs monologstil och torde väl vara det enda svenska försöket. Att Zumsteeg direkt efterbildats synas dock föga troligt. Att döma av den rätt konstmässiga musiken bör väl Hæffner ha första rätten, då ju Valerius ej besatt större kompositorisk teknik. 18/10 1817 gav Hæffner konsert i Uppsala, varvid bl. a. uppfördes en »lyrisk monolog». Antagligen var det detta verk. 28/5 1823 stod ånyo den »lyriska monologen» på Uppsalaprogram (Hæffner-konsert), denna gång direkt med tillägget: »Lydia och Arist». Båda gångerna nämnes ingen kompositör.

1. O du som världars; Müller; —.
2. Dunklet ren bakom; Åhlstr.; Lenngr.
3. Hurtigt puderkappan; Åhlstr.; —.
4. Midnattens måne; Palm; Lenngr.
5. Ser du Lisbe; Åhlstr.; —.
6. Än ett ögonblick; Palm; Lindegren.
7. Smickra pojken; Åhlstr.; Lenngr.
8. Farväl natur; F. J. Lithander; Franzén.
9. Du sälla dövhets; F. J. Lithander; Franzén.
10. Jag slog puder; Åhlstr.; Lenngr.
11. Ack, hur svårt; Hæffner; —.
12. O flyktade behag; Palm; Lindegren.
13. Det var en tid; Müller; —.
14. Tills jag hunnit; Gleisman; Stenhammar.
15. I herrar, jag vill; Åhlstr.; Lenngr.

Mus. Tidsf. 1799 har blott fyra visor:

- Hft. 1. När uti dalens djup; Palm; —.
 4. Se, mamma, hur det; —; Franzén.
 17. Genom dalens stilla famn; musikälsk.; —.
 30. Vid den klara källans; Åhlstr.; Paykull.

En sång av Åhlström från samma år (1799), »Om jag bland mänskor», finnes i samlingen, »Bukoleon, Blandad läsning». Den upptogs ej sedan i någon annan samling.

Skaldest. band VIII (sannolikt tryckt först 1800) har 16 dikter av Choræus, Franzén, Lenngren och Lindegren.

1. Ensam i min lilla koja; Åhlstr.; Choræus.
2. Du vars blod för; Åhlstr.; Choræus.
3. Nattens stjärnor; Åhlstr.; Choræus.
4. Försonlighet med; Åhlstr.; Choræus.
5. Jag såg en syn; Palm; Franzén.
6. En liten pilt jag; Åhlstr.; Lenngr.
7. Livets vissa mål; F. J. Lithander; Choræus.
8. Snart skola mina år; Åhlstr.; Lenngr.
9. Yngling du som dansar; Palm; Lindegren.
10. Lyckliga ni systrar; Åhlstr.; Franzén.
11. Le uti din moders; Palm; —.
12. Flicka, spinn; Åhlstr.; —.
13. Sen du glad; romans av Rousseau; Franzén.
14. Jag bygger mig; Palm; —.
15. Ö, vars höjder; Åhlstr.; —.
16. Salig farbror Marcus; Åhlstr.; Lindegren.

¹ Denna sång är en av Åhlströms allra mest kända och oftast omtryckta ända ned till våra dagar (Wiberghs förl.).

Mus. Tidsf. har 1800 blott en visa (h. 1): Menlöse ängel, slumrande, melodi av Sjöberg. Året därpå har två (h. 22): O du som världars miljoner, melodi av Palm; (h. 29): Än plockar jag rosor, av onämnd kompositör.

Med det nya århundradet inträder en viss förändring med avseende på redigeringen av Skaldestyckena, samtidigt som de gamla skalderna börja tystna och endast ett fåtal nya träda i stället. De 8 första banden hade regelbundet i varje del åtminstone någon sång av Anna Maria Lenngren, i vissa delar dominerade hon helt och hållet, så t. ex. i band V (1796) med ej mindre än 9 sånger, och band VII med 6. Med århundradets slut upphörde hon att skriva, och endast rent undantagsvis kunde Åhlström meddela en sång av henne. I de två följande banden IX och X fanns ingen enda visa av henne, band XI (1803) blott en; sedan följer först 1816 tvenne sånger: en i band XVII av Skaldest. (Unga flickor n:r 6), och en i Mus. Tidsf. n:r 13 (Mårten Holk), båda med melodier av Åhlström. Samtidigt minskades intresset för danska diktare. Även avtog intresset hos de svenska kompositörerna, och Åhlström blev själv alltmera ensam. För att bringa en ersättning sökte Åhlström så mycket mera att låta den svenska publiken bli bekant med den utländska musiklitteraturen, särskilt med den tyska lieden. Därmed förändrades även högst betydligt diktarnas ställning till utgivaren. Förut hade skalderna lämnat honom dikter, vilka Åhlström försett med melodi, nu däremot blev musiken huvudsaken och skalden måste förhjälpa denna till popularitet i Sverige genom att antingen direkt översätta den eller dana en ny text till melodien. Den skald som härvid hjälpte honom mest, blev Valerius, som fr. o. m. band IX intager en dominerande ställning. Han börjar med Mozart, av vars lieder ej mindre än 10 meddelas i de två följande banden (IX o. X).

I band IX, som sannolikt utkommit 1801, finnas ännu goda skalders representerade; jämte Valerius: Franzén, Choræus och Lindegren; Palm och Lithander bidraga med melodier:

1. Oändliga väsen; Åhlstr.; —.
2. Ensam, i den; Palm; Valerius.
3. Ömma barn, den sorg; Åhlstr.; Choræus.
4. Kom sköna maj¹; Mozart; Valerius.
5. Prässa druvan, glaset; Palm; Lindegren.

¹ Upps. Tidn. meddelar $\frac{5}{2}$ 1806 en sång »Flickorna» och hänvisas till »Kom sköna maj och blicka» som melodi.

6. Student, om du det; Lithander; Franzén.
7. Vi gråter du; —; —.
8. Till andra världar; Åhlstr.; Franzén.
9. Det var en sägn; Palm; —.
10. Mig lockar ingen; Mozart; Valerius.
11. Lugn var dagen; —; Lindegren.
12. Du som åt dina bygder; Mozart; Valerius.
13. Skogsgud, unna mig; Åhlstr.; Choræus.
14. Mot mig är lyckan; Mozart; Valerius.
15. Medan livets dag; Åhlstr.; —.
16. Vem vill ha mitt hjärta; Palm; Valerius.
17. Vi gossar, vi vandra; Mozart; —.
18. Kom vänner, knytom; Åhlstr.; —.

I band X (1802) är det blott Blom jämte Valerius av de mera kända skalderna, som lämna dikter; av de förut medverkande kompositörerna träffas blott Palm, som ännu är honom trogen. En ny tonsättare är Wallerius, vilket namn ej skall förväxlas med skaldens. De utländska namnen ökas med Himmer och Hurka:

1. Så menlös och skön; Åhlstr.; Blom.
2. Förr levde, så berättar; Mozart; Valerius.
3. I mina dar på jorden; Mozart; Valerius.
4. Jag hälsar dig fredliga; Hurka; Valerius.
5. Dig ensamhet; Mozart; —.
6. Skuggorna samlas; Åhlstr.; —.
7. Ämnat att ett helgons; Wallerius; —.
8. Jag vill gärna älskad bli; Åhlstr.; —.
9. Bland yra lätta svärmar; Wallerius; Valerius.
10. I skuggan av en trogen; Mozart; Valerius.
11. Nej, passionen är den; Wallerius; Valerius.
12. Ibland, då sinnet; Åhlstr.; —.
13. Guds änglar själva; Mozart; Valerius.
14. På lätta azurskyar; Palm; Valerius.
15. Ren skrider det nya; Himmer; —.
16. Var dag jag känner; Åhlstr.; —.

Samma år (1802) har Mus. Tidsf. Anakreons oder i svensk översättning (av Paykull) med de franska namnen: Lesueur, Méhul, Gossec och Cherubini. Antalet sångstycken är ej mindre än tio i denna årgång:

- Hft. 11. Skön stod blomman; Åhlstr.; —.
16. Älskvärda nattfiol; Palm; —.
 20. Sorgen kom i dystra; —; —.
 24. Från lunden hem; Åhlstr.; —.
 25. När jag så stilla; Åhlstr.; —.

26. Det är ej värt; — —.
27. Jag sjunga vill; Lesueur; Paykull.
27. Den svarta jorden; Méhul; Paykull.
27. En dag bland unga; Gossec; Paykull.
29. I den tysta midnattens; Cherubini; Paykull.

Orsaken till hela denna omläggning berodde nog närmast på avtagande intresse för sällskapsvisan från skaldernas sida. Wallmarks förut citerade brev (se s. 22) talar sitt rätt tydliga språk om svårigheterna från Åhlströms sida att finna lämpliga dikter. Åhlström fick tigga om bidrag eller också själv söka bland skaldernas manuskript för att få bidrag. Jämte Valerius hade han ännu några finska skalder att hjälpa sig: Choræus, Franzén och Tengström. Men snart lämnade även dessa honom i sticket. Band XIV (1806) har endast en dikt av känd skald (Valerius). Åhlström måste därför efter hand minska sina häften och även vänta flera år, innan han kunde få tillräckligt bidrag för ett band.

Det var emellertid även musikerna, som började tröttna. Den gamla stammen av vänner bland kompositörerna begynte glesna, och de nya bidrogo blott då och då med enstaka sånger. Han fick alltså själv skriva melodierna i allt större utsträckning eller också taga utländska kompositörer till hjälp. Band XI visar tydligt förändringen. Av 19 visor ha 13 melodier av honom själv, tre äro av utländska kompositörer, Méhul, Himmer och Wittzoffski, och för de tre återstående måste han hänvisa till förut meddelade melodier.

De i band XI (1803) förekommande dikterna äro:

1. Livligt mig fåglarnes; Méhul; —.
2. Juli, Zefyr; Åhlstr.; —.
3. I mina ömma sånger; Åhlstr.; —.
4. Mer lycklig än Kresus; Åhlstr.; Tengström.
5. Dyrbart klädd; Åhlstr.; Lenngr.
6. Dystra skog; Åhlstr.; —.
7. Nå, nå, unga flicka; Åhlstr.; —.
8. Vem skall för en; Åhlstr.; Choræus.
9. Blixt är stunden; mel. = IX: 11; Valerius.
10. Lilla Clara,¹ förebrå; Åhlstr.; Choræus.
11. Det finnes, så viskar; mel. = X: 4; —.
12. Min fosterbygd, jag hälsar; Åhlstr.; —.
13. Nattliga stunden sänkes; Åhlstr.; Choræus.

¹ I Upps. Tidn. meddelas 10/5 1806 en visa: »Lilla Filips sång till sin mamma morgonen av dess födelsedag» (»Goda, vakna, liksom mamma») och hänvisas till mel. »Lilla Clara».

14. Hebe, se naturen; Himmer; Kullberg.
15. Ljuva västan; Wittzoffski; —.
16. I denna bäck; Åhlstr.; —.
17. Var är min grav; Åhlstr.; —.
18. När jorden, hård; mel. = X: 14; —.
19. Min grönsiska; Åhlstr.; —.

1803 års Mus. Tidsf. visar samma fattigdom. Av 5 sånger äro två av Åhlström, de övriga tre äro av onämnda tonsättare, således sannolikt lånade:

- Hft. 4. Vad muntra mer; —; —.
 5. Tack min mamma; Åhlstr.; Lindegren.
 6. Då i nattens tysta; —; —.
 15. Kan ingen hamn; Åhlstr.; —.
 23. Ömhet, lugn och hopp; —; —.

Året därpå meddelas ingen enda visa i tidskriften, och band XII s. å. har blott 15 sånger, därav icke mindre än 12 av honom själv, 2 från den tyske kompositören Himmer; den återstående är av fröken Hen. Gyllenhaal. Det är överhuvudtaget fr. o. m. 1804 ett betecknande drag, att dilettanterna få framträda så ofta, däribland mest damerna.

Band XII (1804) innehåller:

1. Skilj min tanke; Åhlstr.; —.
2. Varsamt gå på livets; Åhlstr.; —.
3. I gravens tysta; Åhlstr.; —.
4. Små flickor äro rädda; Åhlstr.; Choræus.
5. Från en lycklig länk; Åhlstr.; —.
6. Du täcka barn; Himmer; —.
7. Hon flyr, och ljus; Åhlstr.; —.
8. Sörj ej den gryende; Åhlstr.; Franzén.
9. Van att med förtjusat; Åhlstr.; Choræus.
10. Jag icke någon vållust; frkn Hen. Gyllenhaal; —.
11. Ensam går jag törnets; Åhlstr.; Choræus.
12. Drick, de förflyga; Åhlstr.; Franzén.
13. Vad är vår första plikt; Åhlstr.; —.
14. Trött jag vandrade; Åhlstr.; —.
15. Jag älskar dig så; Himmer; Valerius.

I band XIII (1805) får Åhlström framträda 8 gånger, hans dotter Carolina en gång, Lithander två, Palm en, Kuhlau likaledes en; i övrigt är det blott främmande namn: Schreiber och Lestad:

1. Vid den spegelklara; Åhlstr.; —.
2. Jag satt vid en enslig; Schreiber; —.
3. Saliga timma, skapt; Åhlstr.; —.
4. I naturen vilken frid; Lestad; —.
5. Kring blomsterhallen; Schreiber; —.
6. När bland kärlekens; Lithander; —.
7. Vi sörjer jag; Åhlstr.; Choræus.
8. Jag sjungit har om vänskapen; Åhlstr.; —.
9. Du som nöjet ger; Åhlstr.; Franzén.
10. Lilla älskling hos en mor; Lithander; Choræus.
11. Om jag far bort; Åhlstr.; Choræus.
12. Ack, du vet ej goda; Carol. Åhlstr.; Choræus.
13. Bort bröder med lekar; Åhlstr.; Sjöberg.
14. Glädje, glädje, unga fjolla; Kuhlau; Valerius.
15. Yngling som på; Åhlstr.; —.
16. Se ifrån kullen; Palm; Sjöberg.

I Mus. Tidsf. 1805 meddelas en sång av onämnd kompositör: Farväl all ro (n:r 28). I årgången därpå förekommer en melodi av den 1800 avlidne kompositören Wikmanson (Ungdom, du vars hjärta, n:r 13); en av Kuhlau till ord av Choræus (Nå, nå, unga flicka, n:r 30); för en sång (Kom älskade minne, n:r 20) lånas melodi av Haydn; Götzloff har några »coupletter» (I enslighetens lugna sköte, n:r 18), tre melodier äro obetecknade (Naturen mig lärde, n:r 1; Kom glada ungdom, n:r 10; Månen ej lyser, n:r 18).

Band XIV (1806) har 14 visor, därav 10 med musik av Åhlström, en av hans dotter Carolina, en vardera av Frodelius, Hurka och Himmer:

1. Jordens grunder skakas; Åhlstr.; —.
2. Jag kom i världen; Åhlstr.; —.
3. Vad längtan gör mig; Åhlstr.; —.
4. Skynda, kom, att min; Åhlstr.; —.
5. Då saknaden, sorgen; Åhlstr.; —.
6. Så priset man vinner; Åhlstr.; —.
7. Harmoni, du milda; Hurka; —.
8. Vi än i fridens famn; Åhlstr.; —.
9. Drag sällhetens förgyllning; Åhlstr.; —.
10. Jag känner ännu; Carol. Åhlstr.; —.
11. Tro ej alla mänskor; Åhlstr.; —.
12. Hemskt, i tornet; Åhlstr.; —.
13. I flickor, nyttjen tiden; Himmer; —.
14. Fly evigt det förbudna; Frodelius; Valerius.

Band XV (1807) har 16 sånger med musik av Åhlström (7), döttrarna Charlotta (2) och Carolina (1), grevinnan Charlotta

Cederström (1). De övriga lånas av utländska kompositörer: Himmer (3) och Righini (1). Även detta år ger således ett magert resultat i musikaliskt hänseende. Endast en mera känd skald representeras: Valerius, med tre sånger.

1. Upp, bygdens barn.
2. Ännu sitter jag i min; Åhlstr.; —.
3. O ljuva tröst, att; Åhlstr.; —.
4. När skall ödets nåd; Righini; Valerius.
5. Det blomstrar för Eder; Himmer; —.
6. Bland forntidens seder; Åhlstr.; —.
7. Ibland Floras barn; Himmer; —.
8. Man sätter ej nöjet; Åhlstr.; Valerius.
9. Inunder den skuggande; grevinnan Charl. Cederström; —.
10. Som sorglig andakt; Righini; Valerius.
11. Farväl, hon är då; Charl. Åhlstr.; —.
12. När kringom guldets; Carol. Åhlstr.; —.
13. Hastigt flykta barndomsårens; Åhlstr.; —.
14. Ensam jag gick vid en; Charl. Åhlstr.; —.
15. O till vad nejder; Åhlstr.; —.
16. Dansa flicka, fri; Himmer; —.

1808 utkom intet häfte av Skaldestyckena. Tidskriften hade dessa båda år (1807, 08) tillsammans 10 sånger (5 vardera åren); av dessa voro dock fyra franska romanser utan svensk översättning: *Malheureux, que puis-je* (07: 28) av *Princesse d'Amalfi*; *A deux époques* (08: 18) av N. Gelles: *J'aime et je puis exprimer* (08: 21) och *Deux bergère* (08: 29), båda av onämnd kompositör. Av de sex till svensk text ha blott två namngivna kompositörer (Lorenzen): *Livligt mig fåglarnas*; *Dystra skog* (båda i 07: 8). De övriga fyra äro: *Ja, visst gott folk* (07: 14; »coupletter»); *I denna grav där fasa rår* (07: 28); *Hundra bålar fyllas* (08: 1; dikt av *Silfverstolpe*); *Mörka öknar* (08: 2). 1809 års Mus. Tidsf. meddelar blott en »aire» av Crusell: *Jag har dig åter* (09: 14), och året därpå en fransk romans (*En amour ou nous dit*; 10: 9) av Fauvell, en annan dylik i svensk översättning av Garat (*Hur ömt jag älskar dig*; 10: 9) och en svensk »visa» (*Förrn rosenblad*; 10: 9) av onämnd kompositör.

Detta påtagliga intresse för den franska romansen under Napoleons kejsartid är en följd av den uppmärksamhet man just då måste ägna Frankrike. Just vid denna tid florerade denna halvt politiska, halvt fosterländska visa, och en mängd kompositörer förtjänade sitt bröd med att tonsätta dylika på högsta ort gynnade visor, vilka i de förnämna sällskapen dramatiskt föredrogos

av operans bästa sängkrafter. De tillhöra ej direkt sällskapsvisan i dess borgerliga form men stå den dock nära. Den franska aristokratien på kejsartiden hade vuxit upp av den gamla borgarklassen, och romansen var blott den nya formen av sällsingsång för den förnämna världen.

För oss i Sverige kunde den aldrig få någon betydelse, och genom att söka införa den, bidrog man blott till att den gamla sällskapssången så mycket säkrare försvann.¹ Åren 1811 och 12 har också tidskriften ingen enda vismelodi att meddela.

Efter två års tystnad utkom äntligen ännu ett band av Skaldestycken (XVI, 1809) med 15 sånger; därav 3 av Valerius, 1 av Franzén och 1 av Blom; 11 äro till musiken av Åhlström, 1 av Crusell och 1 av Sjöberg; de övriga ha ingen nämnd kompositör:

1. Till min hydda sänkte sig; Åhlstr.; Blom.
2. Sorgsna lunder, där jag; —; —.
3. Låt året förändras; Åhlstr.; —.
4. Snart skall tidens tunga; —; —.
5. Du, som haver barnen; Åhlstr.; —.
6. Glad och sorgfri i sin; Sjöberg; —.
7. Låt vår raska, modiga; Åhlström (ej Åhlström?); Valerius.
8. När skämtet tar ordet; Åhlstr.; —.
9. Man prisar en forntid; Åhlstr.; —.
10. Först den mellersta; Åhlstr.; Franzén.
11. Vänner, glädjens tidevarv; Crusell; —.
12. Kom, o minne; Åhlstr.; —.
13. När fordomdags göten; Åhlstr.; —.
14. Säg mig den bästa; Åhlstr.; Valerius.
15. Låt var en sitt spel; Åhlstr.; Valerius.

Så följde en lång paus på 7 år, under vilken Mus. Tidsf. ensam fick fylla behovet av visor. Mycket blev det emellertid ej heller här, ty ej mer än 7 visor meddelas, därav 2 av Åhlström: *Vid den klara källans brädd* till Paykulls övers. av *Anakreon*s 4:de ode (1815: 1) och *Mårten Holk* (1816: 13); 3 av J. G. Berwald: *O*

¹ Så sent som 1823 kunde ännu musiktidskriften *Euterpe* beklaga den svenska förkärleken för fransk romans: »Bertons och Boieldieus romanser och coupletter och all sång i denna stil gives för övrigt företrädet och exekveras nästan allmänt med en pretention och koketteri, som är i hög grad osmakligt.» Vid samma tid utgav den svenske hovkapellmästaren Joh. Fr. Berwald en samling franska romanser till egen musik. Åhlström måste som nottryckare och utgivare följa med sin tid och kunde ej reagera mot den nya andan, om han ändå helst hade sett, att svensk dikt och svensk musik haft företrädet.

samma hulda moders vård (Dödsoffer över bröderna Ramsay; 1813: 21), O fly, o dyra maka (1814: 10) och Hell dig, som höljt (1814: 16); en har melodi av den franske kompositören Catel: Ingen finns på vår jord (1815: 15) och en är slutligen obetecknad: O du som svingar dig (1813: 29). Till dessa kan man, om man så vill, lägga Beethovens Adelaide (1810: 21), vilken dock näppligen kan räknas till visans kategori.

Till sist efter lång väntan kom ett häfte av Skaldestr. ut (XVII; 1816) med 14 sånger, därav 8 av Åhlström, 1 av dottern Carolina, 2 av Palm och 4 obetecknade:

1. Bort, plog och spade; Åhlstr.; Franzén.
2. Vart ivrar jag, förskräckt; Åhlstr.; —.
3. Det växer, o bröder; Åhlstr.; —.
4. Väl formar den starke; Åhlstr.; —.
5. Hjälten beslöt; —; Franzén.
6. Unga flickor, lätta; Åhlstr.; Lenng.
7. Må våra lärde; Åhlstr.; —.
8. Dig sjunger jag, du milda; Palm; —.
9. I granens skygd; —; —.
10. Här yrar ej gossen; Åhlstr.; Blom.
11. Bland oss tillbaka; Carol. Åhlstr.; —.
12. Ären i borta, himmelska; —; —.
13. Ingen, ingen vila; —; —.
14. Se stjärnorna vandra; Palm; —.

Sedan inträdde ånyo en paus på 7 år, under vilken Mus. Tidsf. offentliggjorde åtta visor och »romanser», det senare namnet numera i tysk mening av episk visa:

- 17: 28. När i mitt sorgsna bröst; Passy; —.
- 18: 24. Jag hösten ser; A. F. Wirgin; —.
- 18: 27. I skogens svala luft; Hæusler; —.
- 18: 27. O måtte dock till dessa; Hæusler; —.
- 19: 9. I lunden blomman enslig; Kuhlau; —.
- 19: 28. Bälten vi spänna; Åhlstr.; —.
- 20: 24. I de år, då ordet kvinna; C. G. Kuhlau; —.
- 20: 30. Ve den, som sig med; C. G. Kuhlau; —.

Sista bandet av Skaldestrycken (XVIII; 1823) ger en vacker efterskörd av äkta gamla sällskapsvisor från glanstiden. Bandet bildar i detta hänseende en värdig avslutning på Åhlströms hela outtröttliga arbete för solosången och visan i Sverige. På 1790-talet hade man alltid framhåvt Franzénsångerna som Åhlströms bästa, och han ville väl därför nu särskilt bjuda på dessa. Av 14 dikter äro ej mindre än 9 av Franzén. Själv framträder Åhl-

ström med 11 melodier, hans dotter Carolina med en, den unge Uppsalamusikern Nordblom, som vid den tid utgivit en mängd sånger, därav särskilt många tonsättningar av Franzéndikter, med en. Hela samlingen avslutas med Kraus. Då Åhlström 1789 började sitt arbete för visan, hade han i allra första häftet en melodi av Kraus. Nu slutade han även med detta namn. Vi veta ej, vad Kraus betytt för Åhlström som kompositör, men att han som vän varit honom oersättlig, därom talar så många minnen från Lenngrenska hemmet och även så många blad i Mus. Tidsf.¹ Band XVIII (1823) har följande 14 sånger:

1. Min vän sök visligt; Åhlstr.; —.
2. Kom pappa, sitt i jullen; Carol. Åhlstr.; Franzén.
3. Var är Cypern; Åhlstr.; (jfr II: 15); Franzén.
4. Vem helga vi den ädla; Åhlstr.; Franzén.
5. I herrar, jag vill Er; Åhlstr.; —.
6. Sprang du ej kring ängen; Åhlstr.; Franzén.
7. Pusta ut min bror; Åhlstr.; —.
8. Kom Fanny och se; Åhlstr.; Franzén.
9. Frun vill i dag slå på stort; Åhlstr.; —.
10. O morgon, som förnyar; Nordblom; Franzén.
11. Se här den fågeln; Åhlstr.; Franzén.
12. En kyss, då jag far, o min maka; Åhlstr. (duett); Franzén.
13. Du far då bort; Åhlstr.; Franzén.
14. Du lämning för mitt hjärta; Kraus; Blom.

Vad tidskriften sedan har att meddela av solosång har avgjort mindre betydelse. Det kan dock även här påpekas, att Kraus hör till de sista namnen:

- 1824: 3. Riktigt, ja riktigt; Haydn; —.
- 24: 21. Hur ljuvt det svar; Passy; —.
- 24: 28. Jag minns den som en aning; Åhlstr.; —.
- 27: 1. Jag sökte oskuld; —; —.
- 28: 7. Gode herde, se med välbehag; Åhlstr.; —.
- 29: 10. Han vårdnad åt min; — (duo); —.
- 30: 3. Svallhav, brustna djup; Kraus; —.
- 30: 3. Kärlek, kärlek, vad förtjusning; Kraus; —.
- 32: 9. Som Olding, Fader og som Ven; J. C. Lemming; —.
- 32: 15. Där uppe på skyhöga klyfta; Neukomm; —.

*

¹ I Mus. akad. var Åhlström den förste som verkade för Kraus, och han lyckades även genomdriva sin mening, då det gällde att få honom till ledare av undervisningsverket.

En översikt av samtliga dessa sånger utvisar, att genom Åhlström utgavs ej mindre än ett 500-tal sånger, varav två tredjedelar äro av svenska tonsättare. De representera den svenska visans första stora period och utgöra vår första stora liédskatt. Ur nästan intet skapade han denna visa. Det fanns före honom så litet svenskt, att han knappast kunde få en vägledning inom landet. Den tyska och franska visan gav honom en vink om riktningen, men det svenska nationella draget fick han själv söka. Han fann det till sist, och den framgång han vann blev ett vackert bevis på, att han verkligen också lyckats att göra denna visa känd och aktad i landet. De svenska skalderna vördade och aktade hans verk. Han hade också bidragit till att göra deras sånger vida kända.

Överblicka vi de skaldestycken han i sina tidskrifter publicerade, finna vi där följande av tidens mera berömda skaldar representerade:

A. M. Lenngren 52.

Franzén 33.

Valerius 25.

Choræus 19.

Paykull 14.

Lindegren 11.

Kellgren 9.

Silfverstolpe 9.

Blom 5.

Stenhammar 5.

Leopold 3.

Lidner 2.

Sjöberg 2.

Tengström 2.

Oxenstierna 1.

Kullberg 1.

Gå vi härifrån till de svenska kompositörerna, träffa vi även där många av tidens bästa namn. Medtages Elers' samling, erhålles följande antal sånger:

Åhlström 210. ¹	Lithander 7.	Du Puy 5.	Crusell 2.
Palm 54.	Wikmanson 7.	Kuhlau 5.	Barck 2.
Gleisman 11.	Müller 6.	Zander 4.	Berwald 2.
Kraus 10.	Hæffner 6.	Wallerius 3.	Passy 2.
Stenborg 9.	Byström 6.	Sjöberg 2.	

¹ Nytryck av Åhlströms populäraste sånger ha gång efter annan ägt rum. En 1854 publicerad samling »Vid bålen» (J. L. Brudins förlag) upptager 11 melodier. De tre häften »Sjung» (Hirschs förlag) ha 8 melodier. K. Valentins tidskrift »Svensk Sång» (1900 f.) meddelar även några Åhlströms-sånger.

Därjämte tillkomma flera »musikälskare», antingen med eller utan särskilt utskrivet namn.¹ Kraus kommer här endast med 10 kompositioner, men hans produktion är betydligt större, om man räknar med två samlingar, vilka utgavos efter hans död: »Nitton sångstycken» på Breitkopf & Härtels förlag i Leipzig och »Vingt airs», tryckta 1796. Av dessa äro 8 med svensk text. Han torde således efter Palm komma avgjort i tredje ordningen och med avseende på konstnärlig form måhända allra först. De tillhöra

¹ Vilka alla dessa »musikälskare» varit kan ju i viss mån vara likgiltigt att veta, då antagligen de flesta varit rena diletanter, men ett namn bör måhända ihågkommas: grosshandlande Lars Gustaf Collin. Beskow nämner som sällskapsvisans främsta kompositörer: Åhlström, Palm och Collin (se sid. 40) och återkommer till hans namn, då det gäller samma visas främsta sångare: Karsten, Collin, Howing, Bruce och Lundström. Collin önskade ej att framträda under eget namn, men under de två första årtiondena av 19:de seklet var han oratoriesångens viktigaste stöd vid alla stora körkonserter, men alltid stod blott »musikälskare» i annonserna. I recensionerna erhöi han dock alltid sin särskilda éloge, och då nämnes hans namn. Som kompositör framträdde han under eget namn i Mus. Tidsf. 1793 h. 5 med några var, f. klavér över marschen i Gustaf Vasa samt tillsammans med Crusell år 1819 med en sång »Lugnet» (»O ljuva lugn») till ord av L. A. Ekmarck. Hans övriga sånger synas ha spritts mest genom avskrifter. Genom en tillfällighet trycktes under avdelningen »Eterneller» i Mus. Lördagsmagasin 1839 s. 97 visan »Ingen lager må kröna min hjässa». Denna sång är en av Wallins kanske mest kända och omtyckta dryckesvisor, och man kan blott förvåna sig över, att ej Åhlström upptog den i sin samling, då han ju efter 1802 ej hade för många medarbetare. Att Wallin ej medtagits i Åhlströms sånghäften kan ej ha berott på, att han stod utanför kretsen, ty Beskow nämner honom tillsammans med Valerius, Franzén, Choræus, Rutström, Kullberg, Björck och Wallmark bland Åhlströms allra närmaste (se s. 22 här). Till dessa sällskapsvisans främsta torde även ha hört Collin i den dubbla egenskapen av sångare och kompositör. Huru många melodier han lämnat Åhlström är svårt att säga. Kanske ha de flesta melodierna, som äro betecknade med »musikälskare», honom tillkommit. Collin dog ³¹/1 1826 och M. Ehrenström ger honom följande eftermäle i sin kort efter publicerade bok: »C'est une très grande perte pour la musique» (s. 73). Wallin höll ett av sina många högstämda griftetal över honom (tr. s. å.). — Wallins och Collins sång är ej den enda hithörande som ej fick äran att upptagas i Åhlströms samling. Även en av A. M. Lenngrens allra bekantaste kom ej med: Pojkarne (»Jag minns den ljuva tiden»). Den meddelas i den musikbil., som fr. o. m. 1850-talet (10:de uppl.) åtföljt Lenngrens skaldeförsök. I musikhandskrifter från 1810-talet finnes den ej sällan. Melodien är tagen från en instrumental gavotte i Glucks »Armida». Måhända har Åhlström varit med om att utvälja denna melodi, fastän han ej upptagit den i sina publikationer.

dock mestadels den stora breda liedstilen och falla därför till stor del utom ramen för den enkla visan.

Vad denna 1790-talets och de följande årtiondenas svenska solosång betytt för den kommande tidens svenska lied må bli föremål för en annan studie. Många av de sedan för romantiska skolans diktare verkande tonsättarna, börja sin produktion i nära förbindelse med Åhlström, så Hæffner, Crusell och Nordblom. Många av de nya skalderna protesterade mot den gamla tidens visdiktning och så gjorde även deras kompositörer, men när tiden gått och det nya trängt igenom, såg man med andra ögon på det förflutna och ihågkom med tacksamhet, vad Åhlström verkat för svensk diktkonst och tonkonst.
